

Σπυρίδων Σφέτας

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ (1779-1807):
ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΥՃΑΚΟΝ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ TILSIT (1807)

Στην εξέλιξη των ελληνο-ρωσικών πολιτικών και πολιτιστικών σχέσεων ο 17ος αιώνας αποτελεί πράγματι ένα ορόσημο. Η στροφή της Ρωσίας προς την ελληνική ορθοδοξία που εγκαινιάστηκε με τις μεταρρυθμίσεις του Πατριάρχη Νίκωνα συνετέλεσε στην υπέρβαση των αντιφάσεων στις οποίες είχε περιέλθει η ρωσική εκκλησία στα πλαίσια της αναζήτησης ταυτότητας μετά την ανεξαρτητοποίησή της από την Κωνσταντινούπολη και ο 17ος αιώνας υπήρξε ο χρυσούς αιώνας των ελληνικών γραμμάτων στη Μόσχα¹. Ταυτόχρονα, η ένταξη της Ουκρανίας στο ρωσικό κράτος στα μέσα του 17ου αιώνα είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τη γειτνίαση της Μόσχας με το οθωμανικό κράτος, γεγονός που αναπτέρωσε τις ελπίδες των υποδούλων λαών της Βαλκανικής στον απελευθερωτικό ρόλο της Ρωσίας. Η απελευθέρωση των ορθοδόξων της Βαλκανικής από τη Μεγάλη Δύναμη του Βορρά υπήρξε η μόνιμη επιδίωξη των Ελλήνων που κατέκλυζαν τη Ρωσία μετά την Άλωση της Πόλης. Δεσμευμένη στον αγώνα της κατά Πολωνών, Λιθουανών και Τατάρων και θεωρώντας ως κύριο εχθρό τον καθολικισμό, η Ρωσία παρέμεινε αμέτοχη στις χριστιανικές σταυροφορίες της Δύσης τον 15ο και 16ο αιώνα κατά των Οθωμανών. Αλλά στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα δημιουργήθηκαν οι ιδεολογικές και οι πολιτικές προϋποθέσεις για έναν αγώνα κατά των Οθωμανών και τότε ξεσπούν και οι πρώτοι ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι. Οι ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι, σε αντίθεση με τους βενετο-τουρκικούς, είχαν αυτήν την ιδεολογικο-θρησκευτική διάσταση, απόρροια της πολιτιστικής κληρονομιάς του 17ου αιώνα.

Ο Μέγας Πέτρος ακολουθούσε μια συνειδητή βαλκανική πολιτική, όπως φάνηκε στην εκστρατεία του στη Μολδαβία και στις επαφές του με το Μαυροβούνιο (1711), και οι ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι στην εποχή της Μεγάλης Αικατερίνης (1769-1774, 1787-1792) επιβεβαίωσαν το ρωσικό ενδιαφέρον για τους ομοδόξους της Βαλκανικής. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση προείχαν τα στενότερα ρωσικά συμφέροντα και η διατήρηση των ισορροπιών στη διεθνή πολιτική σκηνή, αλλά σε τελευταία ανάλυση αυτό δεν απέβαινε σε βάρος των υποδούλων, εφόσον η Ρωσία πάντα φρόντιζε στις συνθήκες ειρήνης να συ-

1. Για μια πρώτη προσέγγιση βλ. Σπ. Sfetas, «XVII vek-vecha v razvitii grečesko-russkich kul'turnych otnošenij», στο συλλογικό έργο *Grečeskaja kul'tura v Rossii XVII-XX vv.* (επιμέλεια έκδοσης Gr. Arš), Μόσχα 1999, σ. 7-11 και Χρήστου Λασκαρίδη, *Αρσένιος ο Γραικός και η Μόσχα τον 17ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2002.

μπεριλαμβάνει διατάξεις ευνοϊκές για τους υπόδουλους ορθοδόξους της Βαλκανικής.

Στη βαλκανική της πολιτική τον 18ο αιώνα η Ρωσία δεν συναντούσε την αντίδραση της Αγγλίας. Κύριος στόχος της αγγλικής πολιτικής τον 18 αιώνα ήταν η αποτροπή της ανάδειξης της Γαλλίας σε μεγάλη ευρωπαϊκή πολιτική και οικονομική δύναμη. Η Ρωσία συνεργαζόταν οικονομικά με την Αγγλία. Το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου στην Αγία Πετρούπολη βρισκόταν σε αγγλικά χέρια και ο αγγλικός στόλος κατασκευαζόταν με ρωσική ξυλεία. Αλλά μετά την καταστροφή του τουρκικού στόλου στο Τσεσμέ (1770) από τους Ρώσους στον πρώτο ρωσο-τουρκικό πόλεμο κατά την εποχή της Μεγάλης Αικατερίνης και την ουδέτερη στάση της Ρωσίας στον αμερικανικό αγώνα για ανεξαρτησία η Αγγλία άρχισε να θεωρεί και τη Ρωσία ως μια δυνητικά επικίνδυνη χώρα για τα συμφέροντά της.

Η ανάδυση της επαναστατικής Γαλλίας ως μεσογειακής δύναμης μετά την κατάλυση της Βενετικής Δημοκρατίας (1797), η παραχώρηση των Επτανήσων, συμπεριλαμβανομένων των απέναντι ηπειρωτικών περιοχών (Βουθρωτού, Βόνιτσας, Πρέβεζας, Πάργας) στη Γαλλική Δημοκρατία, η οποιαδήποτε επιρροή που η επαναστατική ιδεολογία της Γαλλίας και η προπαγανδιζόμενη “αρχή των εθνотήτων” θα μπορούσε να έχει στους Έλληνες, αλλά και ο αισθητός κίνδυνος γαλλικής απόβασης στα Βαλκάνια μετά την κατάληψη της Μάλτας και της Αιγύπτου από τους Γάλλους (Ιούλιος 1798) ανέτρεψαν το status-quo στη Μεσόγειο². Η γαλλική επαναστατική ιδεολογία θα μπορούσε να εξελιχθεί σε ανταγωνιστική της ορθόδοξης ρωσικής ιδεολογίας και να υπονομεύσει μελλοντικά ρωσικά σχέδια. Η αντιμετώπιση της γαλλικής απειλής ήταν κύριος στόχος της αγγλο-ρωσο-τουρκικής προσέγγισης του 1798 και γενικότερα του δεύτερου συνασπισμού (Αγγλίας, Αυστρίας, Ρωσίας και Τουρκίας) κατά του Ναπολέοντα.

Τα Επτάνησα δεν ήταν άγνωστος χώρος στους Ρώσους. Επτανησιώτες

2. Ο Ναπολέοντας παρουσίασε την εκστρατεία του στην Αίγυπτο ως στρεφόμενη κατά των Μαμελούκων και όχι κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε μανιφέστο προς τον πληθυσμό τονίζονταν χαρακτηριστικά: «Κάτοικοι της Αιγύπτου! Θα σας πουν ότι ήρθα να καταστρέψω τη θρησκεία σας. Είναι ψέμα! Μη το πιστεύετε. Απαντήστε στο ψέμα αυτό ότι ήρθα για να αποκαταστήσω τα δικαιώματά σας, να τιμωρήσω τους σφετεριστές. Σέβομαι τον Αλλάχ, τον Προφήτη και το Κοράνιο περισσότερο από τους Μαμελούκους. Να τους πείτε επίσης ότι εσείς είστε ίσοι άνθρωποι ενώπιον του Αλλάχ. Ξεχωρίζετε μονάχα με τη σοφία, το χάρισμα και τις αρετές. Αλλά με ποιά σοφία, ποιό ταλέντο και ποιές αρετές μπορούν να διακρίνονται οι Μαμελούκοι αφού απόλαυσαν όλα τα αγαθά και τις χαρές της ζωής. Αν υπάρχει εύφορη γη, ανήκει στους Μαμελούκους. Αν υπάρχει ομορφή σκιάβα, ωραίο άλογο, ωραίο σπίτι- ανήκουν στους Μαμελούκους. Όμως ο Αλλάχ είναι εύπλαγχνος, καλόκαρδος και δίκαιος απέναντι στο λαό. Με τη βοήθειά του όλοι οι Αιγύπτιοι είναι κλητοί να καταλάβουν τις θέσεις τους. Θα κυβερνούν οι πιο συνετοί, μορφωμένοι και ενάρετοι και ο λαός θα είναι ευτυχής». Βλ. Ahmed Sadulov, *Istoriya na Osmanskata Imperija*, Βελίκο Τύρναβο 2000, σ. 191. Στην ουσία με την κατάληψη της Αιγύπτου ο Ναπολέοντας στρεφόταν κατά της Αγγλίας πράγμα που εξηγεί και την πυρπόληση του γαλλικού στόλου από τους Άγγλους στο Αβουκίρ.

που είχαν αποκτήσει δυτικο-ευρωπαϊκή παιδεία υπηρετούσαν σε εκκλησιαστικές και διπλωματικές θέσεις στη Ρωσία, μια Δύναμη που με την αυξανόμενη επιρροή της στις ευρωπαϊκές υποθέσεις ήταν περισσότερο ελκυστική από τη Βενετική Δημοκρατία. Στη διάρκεια του Πρώτου Ρωσο-Τουρκικού Πολέμου (1769-1774) επί Μεγάλης Αικατερίνης Επτανησιώτες εθελοντές συμμετείχαν στις επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο και μετά την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή πολλοί απ' αυτούς, ακολουθώντας το μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Ρωσία, εντάχθηκαν σε στρατιωτικές και διπλωματικές υπηρεσίες της Ρωσίας.

Μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ Ρώσων και Τούρκων διπλωματικών παραγόντων στην Κωνσταντινούπολη το Σεπτέμβριο του 1798 αποφασίστηκε κοινή δράση κατά των Γάλλων. Τα κοινά συμφέροντα Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν υπερκεράσει προσωρινά τις παλιές αντιθέσεις. Για πρώτη φορά στη νεώτερη ιστορία ρωσικός στόλος διέσχισε τα Στενά υπό τον ναύαρχο *Uşakov* και ο συμμαχικός πλέον ρωσο-τουρκικός στόλος υπό τις ευλογίες του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', που χαρακτήρισε την επιχείρηση ως αποσκοπούσα "προς απέλασιν των αθέων και πάντα ανθρωπίνων και θείων νόμων ποδοπατησάντων Γάλλων", επιδόθηκε στην κατάλυση της γαλλικής κυριαρχίας στα Κύθηρα, τη Ζάκυνθο, την Κεφαλλονιά και τη Λευκάδα (*Santa Maura*), χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες. Ο ναυτικός αποκλεισμός της Κέρκυρας διήρκεσε από το Νοέμβριο του 1798 μέχρι το Μάρτιο του 1799 και προς βοήθεια των Ρώσων έσπευσαν τόσο εθελοντικά σώματα ντόπιων Κερκυραίων και Ελλήνων από την ηττημένη Ελλάδα όσο και αλβανοί ορθόδοξοι³. Η Γαλλοκρατία υπήρξε επαχθής για τον πληθυσμό που υποχρεώθηκε να πληρώνει αυξημένους φόρους και να συντηρεί τα γαλλικά στρατεύματα, ενώ παρά τις διακηρύξεις τους για ισότητα, ελευθερία και δικαιοσύνη οι Γάλλοι τελικά προσπάθησαν να εντάξουν τα Επτάνησα στο διοικητικό σύστημα της Γαλλίας. Έτσι, η έλευση των Ρώσων έγινε δεκτή ως απελευθερωτική πράξη.

Η συμμαχία Ρωσίας-Τουρκίας επισημοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 2 Ιανουαρίου 1799⁴. Η ρωσική βαλκανική πολιτική την περίοδο της διακυβέρνησης του τσάρου *Pavel I* είχε ως βασική αρχή την ακεραιότητα και το απαραβίαστο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τη βελτίωση της θέσης των υποδούλων και την εξάλειψη της γαλλικής επιρροής στον ευρύτερο χώρο της Αδριατικής. Με τη ρωσο-τουρκική σύμβαση της 2ης Απριλίου 1800, που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη από τον έκτακτο απεσταλμένο του Ρώσου τσάρου πρέσβη *Tomara* και τους πληρεξούσιους του Σουλτάνου, τα Επτάνη-

3. Για την πορεία της ναυτικής επιχείρησης και της κατάληψης των Επτανήσων από τους Ρώσους βλ. τη συλλογή ρωσικών εγγράφων που εξέδωσε το Υπουργείο Πολεμικού Ναυτικού της άλλοτε Σοβιετικής Ένωσης, *Admiral Uşakov, T.II*, Μόσχα 1952.

4. Για την ρωσο-τουρκική συμμαχία βλ. *B.Mouravieff, L' alliance russo-turque au milieu des Quêtres Napoléoniennes*, Βρυξέλλες 1954.

σα απέκτησαν ένα καθεστώς αριστοκρατικής δημοκρατίας κατά το πρότυπο της Ράγουζας, υπό την προστασία της Ρωσίας και την επικυριαρχία της Πύλης. Τα νησιά γίνονταν φόρου υποτελή στην Πύλη και οι απέναντι ηπειρωτικές περιοχές (Βουθρωτό, Βόνιτσα, Πάργα, Πρέβεζα) ενσωματώνονταν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά στην πράξη περιήλθαν στην εξουσία του Αλή Πασά. Το νεοσύστατο νησιωτικό κράτος ονομάστηκε “Πολιτεία των Επτά Ηνωμένων Νήσων” και αποτελεί το πρώτο ελεύθερο ελληνικό κράτος που αναγνωρίστηκε από την Αγγλία και από άλλες χώρες.

Ταυτόχρονα, η Ρωσία προσπάθησε να ενισχύσει τις θέσεις της στο Μαυροβούνιο. Ο Τσάρος Pavel I είχε ανανεώσει το 1798 τις δηλώσεις ρωσικής προστασίας προς τον μητροπολίτη και ηγεμόνα του Μαυροβουνίου Petar I Petrovic Njegoš (1784-1830), απονέμοντάς του το παράσημο του Alexandr Nevskij. Ο μητροπολίτης Petar I Petrović Njegoš, στην προσπάθειά του να επιτύχει την κρατική οργάνωση του Μαυροβουνίου με την έκδοση νόμων που αντικαθιστούσαν το εθιμικό δίκαιο της πατριαρχικής-φυλετικής κοινωνίας του Μαυροβουνίου (κατάργηση της εκδίκησης αίματος, ίδρυση δικαστηρίων, ανάπτυξη εμπορίου, επιβολή φορολογίας κλπ.) στηρίχθηκε στη βοήθεια της Ρωσίας. Ήδη το 1789 είχε αφιχθεί στην Πετρούπολη ο μαυροβούνιος αρχιμανδρίτης S. Vukotic, ζητώντας τη ρωσική άποψη σε μια σειρά νομοσχεδίων του μητροπολίτη σχετικά με τη θρησκευτική, στρατιωτική και κοινωνική οργάνωση του Μαυροβουνίου. Εκτιμώντας τη στρατηγική θέση του Μαυροβουνίου και ενδιαφερόμενος για την ενότητα των διαφόρων φυλών του, ο Pavel I σε χρυσόβουλό του προς τους Μαυροβούνιους με ημερομηνία 11 Ιανουαρίου 1799 ενέκρινε γενναία χρηματική βοήθεια προς το Μαυροβούνιο σε ετήσια βάση με σκοπό την κάλυψη κοινών αναγκών, ιδίως στην ίδρυση σχολείων, “ώστε με τη διδασκαλία των χριστιανικών αρετών και την παροχή παιδείας στο λαό να ευημερήσει η χώρα”⁵. Αμέσως ο Ušakov, μετά από επιστολή του τσάρου, έστειλε στο Μαυροβούνιο τον υποπλοίαρχο Klopaki για να διακηρύξει την προστασία του τσάρου και την υποστήριξή του στις πρωτοβουλίες του μητροπολίτη. Κατά την επιστροφή του ο Vukotic συναντήθηκε στην Κωνσταντινούπολη με τον ρώσο πρέσβη B.S.Tomara, στον οποίο ήδη στις αρχές του 1799 ο Pavel I είχε δώσει εντολή να υποστηρίξει τα συμφέροντα των Μαυροβουνίων στην Υψηλή Πύλη⁶.

Βασικό ζήτημα στην εξωτερική πολιτική του Μαυροβουνίου μετά την κατάλυση της Βενετικής Δημοκρατίας ήταν η απόκτηση πλήρους ελέγχου του λιμανιού του Κοτορ, ώστε να υπάρξει απρόσκοπτη διέξοδος προς τη θάλασσα, που αποτελούσε και την κύρια πρόσβαση των ορεισίβιων Μαυροβούνιων στον εξωτερικό κόσμο. Μετά το 1797 η Αυτοκρατορία των Αψβούργων είχε

5. βλ. το συλλογικό έργο *Formirovanie nacional' nych nezavisimych gosudarstv na balkanach, konec XVIII-70-e gody XIX v.*, (επιμέλεια έκδοσης I.S.Dostjan), Μόσχα 1986, σ. 175.

6. ό.π.σ. 175.

ουσιαστικά καταλάβει το μυχό του κόλπου, τη λεγόμενη “Αυστριακή Αλβανία”. Το Μαυροβούνιο προσπάθησε να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Ρωσίας για το Κοτορ, αλλά η Ρωσία λόγω της διεθνούς κατάστασης το 1797 δεν μπορούσε να συγκρουστεί ούτε με την Τουρκία ούτε με την Αυστρία, εφόσον ο κύριος αντίπαλος παρέμεινε ο Ναπολέων. Ωστόσο, με ιδιαίτερη ανησυχία η διπλωματία της Βιέννης παρακολουθούσε τη ρωσική διείδυση στο Μαυροβούνιο που από τα τέλη του 18ου αιώνα είχε μετατραπεί σε πεδίο ανταγωνισμού Ρωσίας-Αυστρίας. Σε υπόμνημα που ο εμπειρογνώμονας της αυλής της Βιέννης Felsach Brenner συντάξε το 1802 αναφέρεται χαρακτηριστικά: “Ο πραγματικός κύριος του Μαυροβουνίου είναι ο ορθόδοξος αρχιεπίσκοπος ή μητροπολίτης..ένας αρχομανής, φιλόδοξος άνθρωπος που εδώ και καιρό έχει βλέψεις στον κόλπο του Κοτορ, κατακλύζεται με παράσημα, τιμητικούς τίτλους και κολακίες από τη Ρωσία και είναι ανεξάρτητος από την αυλή αυτή/εννοεί τη Βιέννη, ΣτΜ). Με τον τρόπο αυτό η κυβέρνηση της Πετρούπολης περικυκλώνει το οθωμανικό κράτος και τοποθετεί παντού νάρκες που μπορεί να αφήσει να εκραγούν με την κατάλληλη ευκαιρία...”⁷.

Απέναντι στον Αλή Πασά οι ρωσικές αρχές της Επτανήσου υπήρξαν ιδιαίτερα επιφυλακτικές, θεωρώντας τον αφερέγγυο πρόσωπο, χωρίς σταθερούς δεσμούς συμμαχίας. Ο Αλή Πασάς προσπάθησε να αποτρέψει την κατάληψη της Κέρκυρας από τους Ρώσους και να εδραιώσει την κυριαρχία του στην Ήπειρο, στρεφόμενος αρχικά κατά των παραδοσιακών του φίλων, των Γάλλων, και κατόπιν αρνούμενος να εκχωρήσει τις πρώην ενετικές κτήσεις στην Υψηλή Πύλη. Αντιλαμβανόμενος άριστα το χαρακτήρα του και την πολιτική του, ο Usakov έδωσε το ακόλουθο σκιαγράφημα: “Είναι άνθρωπος πονηρός και υπέρμετρα κατεργάρης, που προσπαθεί να αποδεσμευτεί από κάθε εξάρτηση ή, όπως λένε, να γίνει κυρίαρχος. Από τις ενέργειές του είναι φανερό ότι προσκαλλάται στην πλευρά που είναι ισχυρότερη.”⁸.

Αλλά ο δεύτερος συνασπισμός κατά του Ναπολέοντα κατέρρευσε λόγω κυρίως των αγγλο-ρωσικών διενέξεων για τη Μάλτα. Η κατοχή της Μάλτας από τους Άγγλους ανέτρεψε την αγγλο-ρωσική ισορροπία στη Μεσόγειο και τον Οκτώβριο του 1797 ο Pavel I διέταξε την αποχώρηση του κύριου όγκου των ρωσικών χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων από τη Μεσόγειο, επιχείρηση που ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1801. Ωστόσο, στο βασίλειο της Νεάπολης παρέμεινε ένας αριθμός ρωσικών χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων για την παρακολούθηση των εξελίξεων. Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στράφηκε προσωρινά στη Γεωργία το μεγαλύτερο μέρος της οποίας στις 18.1.1801 προσαρτήθηκε από τη Ρωσία μετά από μια πολεμική σύγκρουση με

7. U.Tischler, *Die habsbürgische Politik gegenüber den Serben und den Montenegrinnen 1791-1822*, Μόναχο 2000, σ. 53.

8. βλ. Admiral Usakov T.II, *ό.π.*, σ.48, Επιστολή του Usakov προς τον Tomara, 9.4.1799.

την Περσία. Αλλά το ρωσικό ενδιαφέρον για τη Μεσόγειο σε καμία περίπτωση δεν μειώθηκε. Το μείζον εσωτερικό πρόβλημα των Επτανήσων ήταν το σύνταγμα της Πολιτείας, ζήτημα που προσελάμβανε οξύ χαρακτήρα λόγω της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των νησιών (τάξη ευγενών, αστών, χωρικών)⁹. Μετά την αποχώρηση των ρωσικών δυνάμεων στα νησιά επικρατούσε ουσιαστικά μια χαώδης κατάσταση. Η είδηση για τη δολοφονία του τσάρου Pavel I (23.3.1801)¹⁰ που οι Επτανήσιοι θεωρούσαν ως απελευθερωτή και προστάτη τους επέτεινε περισσότερο το κλίμα της αναρχίας και της αβεβαιότητας.

Ο νέος τσάρος, Alexandr I, δεν είχε το δυναμικό χαρακτήρα του πατέρα του. Εσωστρεφής και ευθυνόφοβος με τάσεις προς το μυστικισμό, εύκολα οδηγούνταν στην κατάρρευση σε δύσκολες καταστάσεις. Ευφυής, αλλά χωρίς αυτοπειθαρχία, εγωκεντρικός, ματαιόδοξος και θρησκόληπτος δεν είχε τις ικανότητες να ανταποκριθεί δυναμικά στις προκλήσεις των χρόνων της θύελλας των ναπολεόντειων πολέμων. Στην αρχή της διακυβέρνησής του ο νέος τσάρος ακολούθησε την πολιτική του πατέρα του σε σχέση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στους κύκλους του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας επικρατούσαν διάφορες απόψεις για τη στάση της Ρωσίας έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Υπήρχε η άποψη ότι η διατήρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν επιζήμια για τη Ρωσία. Μεγάλη όμως επιρροή στον τσάρο ασκούσαν τα μέλη της λεγόμενης ‘ανεπίσημης επιτροπής’ (Czartotyski, Stroganov, Κοζubej) που ήταν υπέρ της άποψης ότι η Ρωσία όφειλε να προσεγγίσει την Αγγλία για την οριστική εξάλειψη της γαλλικής επιρροής και ότι ήταν προς το συμφέρον της Ρωσίας η διατήρηση του “γείτονα ασθενούς” με απόσπαση παραχωρήσεων¹¹. Η άποψη αυτή τελικά επιβλήθηκε στον τσάρο.

Βλέποντας την αναρχία στα Επτάνησα και τη βουλιμία των Γάλλων για την ανάκτησή τους, στα τέλη Δεκεμβρίου 1801 ο Κοζubej σε υπόμνημά του προς τον τσάρο θεώρησε αναγκαία την αποστολή ρωσικού στρατού από το βασίλειο της Νεάπολης στα Επτάνησα για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης και την αποτροπή της ανάμιξης της Γαλλίας στα εσωτερικά των νησιών¹². Ο τσάρος συμφώνησε και διόρισε αμέσως τον κόμη Mocenigo ως πληρεξούσιο απεσταλμένο της Ρωσίας στα Επτάνησα με ρητή εντολή να μεταβεί πρώτα στη Νεάπολη, να μεταφέρει ρωσικό στρατό στα Επτάνησα και να επεξεργαστεί νέο σύνταγμα. Για την απόφασή του αυτή ο τσάρος ενημέρω-

9. Για μια εισαγωγή στην ιστορία των Επτανήσων με ιδιαίτερη αναφορά στο συνταγματικό βίο βλ. Ελ. Κούκου, *Ιστορία των Επτανήσων. Από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία*, Αθήνα 1999, σ. 63-155.

10. Ο τσάρος έπεσε θύμα στραγαλλισμού των βογιάρων λόγω μιας σειράς μέτρων που έλαβε υπέρ των χωρικών.

11. βλ. I.S. Dostjan, *Rossija i Balkanskij Vopros. Iz Istории Russko-Balkanskich političeskich svjazej v pervoj treti XIX v.*, Μόσχα 1972, σ.43-44.

12. *Vnešnjaia Politika Rossii XIX i načala XX veka. Dokumenty Rossijskogo Ministrestva Inostrannyh Del. Tom Pervyj, Mart 1801-April' 1804* (στο εξής *VPR, T.I*), Μόσχα 1960, σ. 157-159, Κοζubej προς Alexandr, 30.12.1801.

σε το Φεβρουάριο του 1802 τον ρώσο πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, Β.Σ. Τομαρα. Αφού απέδωσε τις ταραχές στα Επτάνησα και στο παραδοσιακό μίσος των Ελλήνων προς τους Οθωμανούς, στο έλεος των οποίων αφέθηκαν οι Επτανήσιοι μετά την αποχώρηση των Ρώσων, κάλεσε τον Τομαρα να συνεργαστεί με τον Μοσενίγο και να εκμαιεύσει από τον Υψηλή Πύλη τη λύση της ανεξαρτησίας για τα Επτάνησα¹³.

Στις 25 Μαρτίου 1802 υπογράφηκε από τους πληρεξούσιους της Αγγλίας και της Γαλλίας η συνθήκη της Αμιένης που τερμάτιζε τον πόλεμο μεταξύ των δύο χωρών. Στη συνθήκη αυτή γινόταν και απλή μνεία ότι η Επτανήσιος Πολιτεία αναγνωριζόταν από τη γαλλική Δημοκρατία, χωρίς όμως να γίνεται λόγος για εγγύηση του νέου κράτους από τη Γαλλία. Μετά από μακρές διαβουλεύσεις τελικά στις 28 Αυγούστου 1802 έφθασε ο Μοσενίγο στην Κέρκυρα με μια μοίρα του ρωσικού στόλου και με χερσαίες δυνάμεις από το βασίλειο της Νεάπολης. Στην προκήρυξη του προς το λαό των Επτανήσων, γραμμένη στην ελληνική, ιταλική και γαλλική γλώσσα, καλούσε τους κατοίκους να επανέλθουν στην τάξη και την ησυχία, υπενθυμίζοντας την απεριορίστη εξουσία που είχε από τον τσάρο καθώς ο τελευταίος ήταν ο εγγυητής της “ανεξαρτησίας” και της “ακεραιότητας” του νεοσύστατου κράτους.

Η Ρωσία διατηρούσε το δικαίωμα να αποφασίσει η ίδια για την επιβολή της τάξης στα νησιά, χωρίς τη μεσολάβηση της Αγγλίας και της Γαλλίας, που επικαλούμενες την αναγνώριση της Επτανήσιου Πολιτείας πίστευαν ότι μπορούσαν να αναμιχθούν στα εσωτερικά των νησιών, σύμφωνα με την έκθεση του ρώσου πρέσβη στο Παρίσι προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας Βοροντσον¹⁴. Ιδιαίτερη ανησυχία προκάλεσε στη Ρωσία η επιμονή των Γάλλων να αναλάβουν την προστασία των καθολικών των νησιών¹⁵ και να εξασφαλίσουν προνομιακό καθεστώς για τους Γάλλους έμπορους που δραστηριοποιούνταν στα Επτάνησα, όπως ίσχυε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία¹⁶, πράγμα που για την Πετρούπολη ήταν απόδειξη του γεγονότος ότι η Γαλλία εποφλαθμιούσε τα Επτάνησα. Η επανέναρξη των αγγλο-γαλλικών εχθροπραξιών στα μέσα του 1803 λόγω της άρνησης των Άγγλων να εκκενώσουν την Αλεξάνδρεια και τη Μάλτα κατέστησε τη Μεσόγειο ένα νέο θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων. Το ενδεχόμενο μιας γαλλικής απόβασης στα Επτάνησα και την Αδριατική αντιμετωπιζόταν πλέον πάλι σοβαρά από τη Ρωσία. Για το λόγο αυτό η Ρωσία κινήθηκε προς πολλές κατευθύνσεις. 1) Επιταχύνθηκαν οι διαδικασίες για τη σύνταξη και την ψήφιση του νέου συντάγματος ώστε να αποκατασταθεί η τάξη. Στις 5 Δεκεμβρίου 1803 η συντακτική συνέλευση με συνοπτικές διαδικασίες ψήφισε το σύνταγμα που επεξεργάστηκαν ο Καποδί-

13. VPR, T.I, σ.175-176, Alexandr προς Tomara, 27.2.1802.

14. VPR, T.I, σ. 312, Μορκον προς Βοροντσον, 20.1.1802.

15. VPR, T.I, σ.373-374, Μοσενίγο προς Alexandr I, 26.1.1803.

16. VPR, T.I, σ.485-486, Βοροντσον προς Μορκον (ρώσος πρέσβης στο Παρίσι), 14.7.803.

στρίας και ο Mocenigo. Επρόκειτο για ένα φιλελεύθερο για τα δεδομένα της εποχής σύνταγμα που κατοχύρωνε τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών και προέβλεπε τη διάκριση των εξουσιών¹⁷. 2) Η Ρωσία ανέπτυξε μια έντονη αντιγαλλική προπαγάνδα, κυρίως στους ελληνικούς και σλαβικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής, τονίζοντας ότι δεν έπρεπε να βλέπουν τον Ναπολέοντα ως τον άνθρωπο που θα τους απελευθέρωνε σύντομα από τους Τούρκους. Η Ρωσία προσπαθούσε να διατηρεί επαφές με τους ορθόδοξους της Βαλκανικής, ώστε να μην εξαιρεθούν οι ελπίδες των υποδούλων για απελευθέρωση από τη Ρωσία, αποφεύγοντας ωστόσο να εκτεθεί φανερά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία¹⁸. 3) Μεγάλο ζήτημα για την Ρωσία αποτέλεσε ο Αλή Πασάς μετά τη εκπόρθηση των Σουλίου. Η Ρωσία θεωρούσε ως σίγουρη τη συστράτευση του Αλή Πασά με τον Ναπολέοντα σε περίπτωση απόβασης του τελευταίου στα Βαλκάνια και έτσι προσπάθησε να συγκροτήσει ένα μέτωπο εναντίον του. Στις 29 Μαΐου 1804 ο Mocenigo υπέγραψε συνθήκη συμμαχίας με τους πασάδες του Δέλβινου, της Κονίσπολης του Μαργαριτίου και της Παραμυθιάς κατά του Αλή πασά. Η συνθήκη προέβλεπε και την προσέλευση των Σουλωτών εναντίον του Αλή πασά και αναλυτικά τους όρους και τα μέτρα αλληλοβοήθειας μεταξύ των συμμάχων¹⁹. 4) Σε περίπτωση που ο Ναπολέων πραγματοποιούσε επιτυχή απόβαση στα δυτικά Βαλκάνια και την Πελοπόννησο, η Πετρούπολη εκτιμούσε ότι τότε η κατάρρευση του Οθωμανικού Κράτους θα ήταν ζήτημα χρόνου. Ο Υπουργός Εξωτερικών Voroncov σε υπόμνημά του προς τον Alexandr I έκρινε ότι τότε προείχε η κατάληψη της Μολδαβίας και της Βλαχίας με κατεύθυνση προς τη Βουλγαρία ή το πασαλίκι του Βιδινίου²⁰. Τις θέσεις της στις παραδουνάβιες ηγεμονίες ισχυροποίησε η Ρωσία ήδη το 1802. Αναφερόμενος συχνά στις ληστρικές επιδρομές των άτακτων γενιτσάρων που με ορμητήριο το πασαλίκι του φιλογάλλου Πασβάνογλου του Βιδινίου²¹ λυμαί-

17. βλ. Ελ.Κούκου, *ό.π.*, σ. 135-142.

18. VPR, T. I, σ.513-515, Voroncov προς Mocenigo, 9.9.1803.

19. βλ. Gr.Arđ, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 1Η και τις αρχές του 1Θ αιώνα. Τα δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας* (ελληνική μετάφραση από τα ρωσικά), Αθήνα 1994, σ. 224-225.

20. VPR, T.I., σ.552-554, Voroncov προς Alexandr I, 24.11.1803.

21. Μόλις ο Ναπολέων έλαβε τον τίτλο του πρώτου ύπατου, ο Πασβάνογλου διεμήνυσε αμέσως στο Παρίσι (Σεπτέμβριος-Οκτώβριος του 1801) ότι επιθυμεί την προστασία του Ναπολέοντα και πρότείνει συνεργασία μαζί του : 1) Να συνδράμει με όλα τα μέσα σε κάθε αλλαγή που η γαλλική κυβέρνηση θεωρεί απαραίτητη να πραγματοποιηθεί σε σχέση με το οθωμανικό κράτος, 2) Αν η Γαλλική Δημοκρατία αποφασίσει να επιτεθεί εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Πασβάνογλου δεσμεύεται να τη βοηθήσει με όλα τα μέσα, να συνδράμει συμμαχώντας ανοικτά με το γαλλικό στρατό μέχρι την υλοποίηση των σχεδίων της γαλλικής κυβέρνησης υπό τον μοναδικό όρο να του αφηθεί μια επαρχία όπου θα μπορούσε να ζει ήσυχα υπό την προστασία του γαλλικού νόμου..., 3) Αν, αντίθετα, η Γαλλία εξαναγκαστεί από τις περιστάσεις να εγκαταλείψει παρόμοια σχέδια και τα συμφέροντά της απαιτούν ηρεμία και ασφάλεια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως ισχύει σήμερα,...ο Πασβάνογλου υπόσχεται να σταματήσει κάθε εχθρική ενέργεια εναντίον της Πύλης. 4) Αν η γαλλική κυβέρνηση θεωρεί ως χρήσιμο, ανεξάρτητα από τις αναφερθείσες περιπτώσεις, να επωφελείται από την ισχύ και την προσωπικότητα του Πασβάνογλου, το

νονταν τη Βλαχία και τη Μολδαβία, ο ρώσος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη B.S. Tomara μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις είχε πετύχει στις 24 Σεπτεμβρίου 1802 τη σύναψη μιας συμφωνίας με την οποία η ρωσική επιρροή αυξήθηκε: η ηγεσία των ηγεμόνων παρατάθηκε στα 7 έτη, οι ηγεμόνες μπορούσαν να παυθούν νωρίτερα, αν διέπρατταν εγκληματική πράξη και μονάχα με τη σύμφωνη γνώμη της Ρωσίας, καταργήθηκαν οι φόροι που επιβλήθηκαν μετά το 1783, διευρύνθηκε η αυτονομία κλπ.²² Ως ηγεμόνες στη Βλαχία και τη Μολδαβία τοποθετήθηκαν οι Κωνσταντίνος Υψηλάντης και Αλέξανδρος Μουρούζης αντίστοιχα που διακρίνονταν για την αφοσίωσή τους στη ρωσική πολιτική. 5) Ενισχύθηκε η στρατιωτική παρουσία στα Επτάνησα με τη συγκρότηση του τακτικού στρατού της Επτανήσου Πολιτείας που αποτελούνταν από Επτανησιώτες, από Έλληνες της ηπειρωτικής Ελλάδας και αργότερα από Σουλιώτες και Χειμαριώτες²³.

Τη βαλκανική πολιτική της Ρωσίας στις αρχές του 1804 σχεδίασε ο νέος Υπουργός Εξωτερικών, ο πολωνικής καταγωγής Adam Czartoryski, αλλά την τελική ευθύνη των αποφάσεων είχε ο τσάρος. Σε επιστολή του προς τον τσάρο στις 29 Φεβρουαρίου 1804 ο Czartoryski χαρακτήρισε ως επωφελή για τη Ρωσία τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την παρούσα χρονική περίοδο, αναφέρθηκε στην ανάγκη συμμαχίας με την Αγγλία για την εξάλειψη της γαλλικής απειλής, αλλά ταυτόχρονα και στην αποκατάσταση επαφών με τους ορθόδοξους της βαλκανικής που σε καμιά περίπτωση δεν θα έπρεπε να απωλέσουν την εμπιστοσύνη τους στο μελλοντικό απελευθερωτικό ρόλο της Ρωσίας²⁴. Βραχυπρόθεσμος στόχος της Ρωσίας θα μπορούσε να είναι η βελτίωση της θέσης των υποδούλων. Ο τσάρος συμφώνησε με την πολιτική αυτή. Την άνοιξη του 1804 στάλθηκε στα Επτάνησα ο Αντιστράτηγος R.K. Anger ως διοικητής των χειρσαίων ρωσικών δυνάμεων εκεί. Ο Anger είχε μαζί του και ένα σχέδιο μανιφέστου που θα έπρεπε να τυπώσει και να διανείμει σε ολόκληρη την Ελλάδα και την Αλβανία, αν εμφανίζονταν οι Γάλλοι. Στο μανιφέστο τονιζόταν κυρίως η κοινή ορθόδοξη πίστη μεταξύ των Ρώσων και των Ελλήνων και επισημαινόταν ο κίνδυνος που εγκυμονούσαν οι πλάνες του Ναπολέοντα "που στην Αίγυπτο εμφανίστηκε ως Μουσουλμάνος, αλλά στους Εβραίους υποσχέθηκε την ανασύσταση του κράτους του Ισραήλ και του ναού του Σολομώντα. Αν οι Έλληνες πολεμήσουν πιστά κατά των Γάλλων, οι Τούρκοι θα τους θεωρούν από τώρα ως

τελευταίος καλεί τη γαλλική κυβέρνηση να στηρίζεται σ' αυτόν σε κάθε περίπτωση. Ο Πασβάνογλου υπόσχεται να εκπληρώνει με το συνηθισμένο του ξήλο κάθε εντολή της γαλλικής κυβέρνησης, αρκεί να μη στρεφεται εναντίον της πίστης των αληθινών Μουσουλμάνων..., βλ. M.Todorova, *Podbrani izvori za istoriju na balkanskite narodi XV-XIX vek*, Σόφια 1977, σ. 121.

22. βλ. Dostjan, *ό.π.*, σ. 45-46.

23. βλ. N.Ch. Pappas, *Greeks in russian military service in the late 18th and early 19th centuries*, (Εκδόσεις IMXA-219), Θεσσαλονίκη 1991, σ. 158-165.

24. VPR, T.I, σ. 619-623, Czartoryski προς Alexandr I., 29.2.1804.

συμμάχους τους και όσοι προσχωρήσουν στις ρωσο-τουρκικές δυνάμεις, με τη βοήθεια του Αλεξάνδρου του Ι θα αποκτήσουν διάφορα προνόμια”²⁵.

Αλλά ο Czartoryski εξέταζε και άλλα ενδεχόμενα. Αν πιθανή απόβαση του Ναπολέοντα οδηγούσε σε κατάρρευση του Οθωμανικού Κράτους ή αν ο Σουλτάνος συμμαχούσε με τον Ναπολέοντα, τότε η Ρωσία θα έπρεπε να καταλάβει μερικά βασικά σημεία “από τα οποία εξαρτάται το ρωσικό εμπόριο στη Μαύρη Θάλασσα,” πράγμα που στην ουσία σήμαινε εδαφικές διεκδικήσεις. Ο Czartoryski σχεδίαζε την ίδρυση στο ευρωπαϊκό τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανεξάρτητων ελληνικών κρατών: Της Ανατολικής Αυτοκρατορίας, του Βασιλείου της Ηπείρου, της Αθηναϊκής και της Σπαρτιατικής Δημοκρατίας. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να διανεμηθεί ένα μανιφέστο προς τους Έλληνες, εντελώς διαφορετικό από εκείνο που είχε δοθεί στον Αππερ: Οι Έλληνες θα έπρεπε τώρα να παρακινηθούν σε γενική εξέγερση κατά των Οθωμανών με την υπόσχεση της ανεξαρτησίας υπό την αιγίδα της Ρωσίας. Αλλά ο τσάρος αρνήθηκε να εξετάσει σοβαρά τέτοια ενδεχόμενα²⁶.

Η προσοχή της ρωσικής διπλωματίας στράφηκε κατά το έτος 1804 και στη σερβική εξέγερση. Οι σέρβοι επαναστάτες οραματίζονταν την απελευθέρωση της χώρας τους, αλλά η τακτική που ακολουθούσαν συναρτώταν με τις εκάστοτε διαμορφούμενες συγκυρίες. Έτσι, μετά την νίκη τους επί των γενιτσάρων ζήτησαν από την Πύλη εγγυήσεις για την ασφάλεια του πασαλικιού του Βελιγραδίου, το δικαίωμα να φέρουν όπλα, την προστασία μιας ξένης χριστιανικής δύναμης (Αυστρίας ή Ρωσίας) κλπ. Καθώς ο Σουλτάνος αρνήθηκε να προβεί στις παραχωρήσεις αυτές, η εξέγερση στράφηκε εναντίον της Υψηλής Πύλης. Οι Σέρβοι υπολόγιζαν κυρίως στη βοήθεια της Ρωσίας. Τον Ιούνιο του 1804 διαβιβάστηκε μυστικά από τη Βιέννη στην Πετρούπολη ένα σχέδιο του σέρβου μητροπολίτη του Κάρλοβατς, Stefan Stratimirović, που προέβλεπε τη σύσταση ενός σλαβο-σερβικού κράτους. Ο μητροπολίτης αναφέρθηκε στους στενούς δεσμούς μεταξύ Σέρβων και Ρώσων (θρησκεία, γλώσσα, σλαβική καταγωγή) και κάλεσε τον τσάρο να επιληφθεί της σερβικής υπόθεσης:

“ Οι Σέρβοι κατοικούν στην Ουγγαρία στις δύο όχθες του Δούναβη, στη Σλαβονία, την Κροατία, τη Δαλματία και τις παραθαλάσσιες περιοχές, όπως επίσης στις τουρκικές χώρες [προφανώς εννοεί τη Βοσνία-Ερζαγοβίνη, ΣτΜ] μέχρι την Αδριατική. Όλος ο λαός μεταξύ Σάβα και Δούναβη, από τα σύνορα της Βλαχίας μέχρι τη Σκόδρα είναι σλαβο-σερβικός με μικρές διαφορές στις διαλέκτους, έτσι ώστε και οι τούρκοι [προφανώς εννοεί τους Βόσνιους Μουσουλμάνους, ΣτΜ] που βρίσκονται εδώ ανήκουν στο σλαβοσερβικό λαό και μιλούν τη σλαβοσερβική γλώσσα. Στις σημερινές συνθήκες μπορεί μέρος από

25. βλ. A.M.Stanislavskaja, *Rossija i Grecija v konce XVIII-načale XIX veka. Politika Rossii v Ioničeskoj Respublike 1798-1807 gg.*, Μόσχα 1976, σ. 211-212.

26. βλ. Stanislavskaja, *ό.π.*, σ. 212.

τον λαό αυτό που στενάζει υπό τον ζυγό και τις πιέσεις των Τούρκων να αποκτήσει ανεξάρτητο πολιτικό καθεστώς.

Αν ο Μέγας Αυτοκράτωρ πασών των Ρωσιών θα πρότεινε στον σουλτάνο να καταστήσει όλη την περιοχή που κατοικείται από Σέρβους ανεξάρτητη και υπό την προστασία της Ρωσίας, όπως είναι η Ραγούζα ή η Επτανήσιος Πολιτεία, εξασφαλίζοντας μια μέτρια φορολογία και τη θρησκευτική ελευθερία των Τούρκων που ζουν εκεί, αν ο ρώσος τσάρος εγγυηθεί για τις ασιατικές τουρκικές επαρχίες, που τώρα απασχίζονται από τον σουλτάνο, και υποσχεθεί βοήθεια για την απόκτηση νέων, τότε ίσως ο σουλτάνος δεν θα απέρριπτε αυτή την επιθυμία της Ρωσίας..... Σε ό,τι αφορά την Αυστρία, θα πρέπει να παραχωρήσει το λιμάνι του Κάτταρου και μέρος από τη Δαλματία. Ως αποζημίωση μπορεί να της παραχωρηθεί μέρος από τη σημερινή τουρκική Κροατία [προφανώς εννοεί τους Κράτες της Βοσνίας, ΣτΜ]. Αν η Αυστρία παραχωρούσε και τη Συρμία στη Σερβία, τότε σε αντάλλαγμα θα μπορούσε να της δοθεί και η χώρα της Βλαχίας μέχρι τον ποταμό Όλτα..”²⁷.

Ο ηγεμόνας του κράτους θα επρεπε κατά τον Stratimirović να είναι ορθόδοξος, από το ρωσικό οίκο, ή γερμανός προτεστάντης, που θα μπορούσε να ασπαστεί την ορθοδοξία και τη μορφή διακυβέρνησης του κράτους μοναρχική.

Σερβική αντιπροσωπεία που επισκέφθηκε την Πετρούπολη σε επιστολή της στις 15 Νοεμβρίου 1804 προς τον Czartoryski έθεσε το αίτημα της διπλωματικής παρέμβασης της Ρωσίας ώστε στη Σερβία να χορηγηθεί πολιτικό καθεστώς παρόμοιο με αυτό της Επτανήσου Πολιτείας (αυτοδιοίκηση υπό την προστασία της Ρωσίας), κάνοντας ταυτόχρονα έκκληση για χρηματική βοήθεια, οπλισμό και την αποστολή ενός ρώσου προξένου στη Σερβία²⁸.

Για να σχηματίσει μια σαφέστερη εικόνα της κατάστασης ο Czartoryski παρέπεμψε τα σερβικά αιτήματα στον Β.Ν.Καράζιν, εμπειρογνώμονα του Υπουργείου Εξωτερικών, που παρακολουθούσε στενά τις εξελίξεις στο Οθωμανικό Κράτος. Στις αρχές Δεκεμβρίου 1804 ο Καράζιν υπέβαλε τη γνωμοδότησή του. Έκρινε ότι ποτέ στο παρελθόν δεν υπήρχαν ευνοϊκότερες συνθήκες για ένα τόσο μεγάλο εγχείρημα που χωρίς ολέθρια εμπόδια για τα πολιτισμένα κράτη, με διατήρηση της κυριαρχίας των Τούρκων, χωρίς αιματοχυσία, σε 5-10 έτη θα οδηγήσει οπωσδήποτε στην ίδρυση ενός σλαβικού βασιλείου, στο θρόνο του οποίου θα ανέλθει ένας από τους αδελφούς του Αλεξάνδρου.

27. βλ. M.Todorova. *ό.π.*, σ. 250-251. Είναι προφανές ότι ο Stratimirovic θεωρεί ως Σέρβους τους Μαυροβούνιους και τους Βόσνιους Μουσουλμάνους. Επίσης δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στη νομική διαφορά των όρων ανεξαρτησία, αυτονομία ή αυτοδιοίκηση, εφόσον εκείνο που προείχε είναι μια πολιτική μεταβολή της υπάρχουσας κατάστασης των Σέρβων. Ζώντας στην Αυτοκρατορία των Αψβούργων ενδιαφέρεται για μια συνολική λύση του σερβικού ζητήματος.

28. Vnešnjaja Politika Rossii XIX i nacala XX veka. Dokumenty Rossijskogo Ministerstva Inostrannyh Del, Tom II, April' 1804-Dekabr 1805 g. Μόσχα 1961, σ. 669-670, σερβική αντιπροσωπεία προς Czartoryski, 15.11.1804.

Αλλά στις συνθήκες της όξυνσης της διεθνούς κατάστασης στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια, παρατήρησε ο Karazin, φανερή βοήθεια προς τους Σέρβους από την πλευρά της Ρωσίας δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική και μονάχα θα βλάψει τις σχέσεις της με την Τουρκία και την Αυστρία. Πρότείνει την πολιτική της "influence active non avenue": Να διαβιβαστούν τα βασικά σερβικά αιτήματα στην Υψηλή Πύλη και να υποστηριχθούν από τον πρέσβη της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη Italinski. Ανεξάρτητα από την απάντηση της Πύλης να συγκροτηθεί στη Σερβία ένα κυβερνητικό συμβούλιο και να αποσταλεί εκεί ένας εκπρόσωπος της Ρωσίας²⁹.

Στην εισήγησή του προς τον τσάρο ο Czartoryski, αφού έλαβε υπόψη του τις παρατηρήσεις του Karazin, πρότείνει να χορηγηθεί οικονομική βοήθεια ύψους 20.000 πιάστρων στους Σέρβους και το ζήτημα της αυτονομίας της Σερβίας να διευθετηθεί με διπλωματικά μέσα, με συντονισμένες ενέργειες των ηγετών της σερβικής εξέγερσης και των ρώσων διπλωματών. Ο τσάρος ενέκρινε το σχέδιο του Υπουργού Εξωτερικών³⁰.

Ο Czartoryski γνώριζε ότι για την υλοποίηση των ρωσικών σχεδίων ήταν απαραίτητη η συναίνεση της Αγγλίας. Καθώς ακόμα η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είχε καθορίσει τη στάση της στη σύγκρουση Αγγλίας-Γαλλίας, ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας άφησε να εννοηθεί στο Λονδίνο ότι μια ρωσο-αγγλική συμμαχία με την Οθωμανική Αυτοκρατορία θα ήταν αλυσιστελής, χωρίς την αντίστοιχη αποζημίωση. Το Σεπτέμβριο του 1804 πρότείνει συγκεκριμένα στην Αγγλία ότι σε περίπτωση αγγλο-ρωσο-τουρκικής συμμαχίας κατά του Ναπολέοντα μετά το τέλος του πολέμου και πριν την αποχώρηση των ρωσο-αγγλικών δυνάμεων να ιδρυθούν δύο κράτη-η Ελληνική και η Σλαβική Πολιτεία- υπό την προστασία της Αγγλίας και της Ρωσίας κατά το πρότυπο των Επτανήσων³¹. Μετά από παρακίνηση προφανώς του Czartoryski ο τσάρος υπέβαλε και την ακόλουθη πρόταση στο Λονδίνο: Σε περίπτωση που η Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμαχούσε με τον Ναπολέοντα ή ο τελευταίος προέβαινε σε επίθεση εναντίον της και "η ύπαρξη του Οθωμανικού Κράτους καταστεί αδύνατη", η Αγγλία και η Ρωσία "θα πρέπει να συμφωνήσουν μεταξύ τους με ποιό τρόπο θα διευθετήσουν καλύτερα την τύχη των διαφόρων της περιοχών"³².

Στο Λονδίνο έφθασε στις 16 Νοεμβρίου 1804 ο ρώσος απεσταλμένος Novosil'cev, κομίζοντας τις ρωσικές προτάσεις. Κατά τις διαπραγματεύσεις

29. V.P.Gračev, "Plany sozdaniia slavjano-serbskogo gosudarstva na Balkanach v načale XIX v. i otpošenija k nim pravitel'stva Rossii", στο συλλογικό έργο *Rossija i Balkany. Iz Istorii ob štestvenno-političeskich i kul'turnych svjazej (XVII v.-1878 g.)*, Μόσχα 1995, σ.13-14. Όπως είναι γνωστό, τον Αύγουστο του 1807 έφθασε στη Σερβία ως εκπρόσωπος της Ρωσίας ο ελληνικής καταγωγής διπλωμάτης K.Rodofinikin με κύριο σκοπό την πολιτική οργάνωση της επαναστατημένης Σερβίας και τον περιορισμό της απόλυτης ηγεμονίας του Καραγιώργη προς όφελος του κυβερνητικού συμβουλίου.

30. βλ. Gračev, ό.π., σ. 14-15.

31. βλ. Stanislavskaja, ό.π., σ.212-213.

32. ό.π., σ.213.

που διεξήχθησαν ο Pitt δεν φάνηκε πρόθυμος να υποστηρίξει τα ρωσικά σχέδια για την ίδρυση ημιανεξάρτητων ή κυρίαρχων κρατών στα Βαλκάνια, εκτιμώντας ότι έτσι θα αυξανόταν η ρωσική επιρροή στη Μεσόγειο³³. Για να μην υπονομευτεί η σχεδιαζόμενη συμμαχία με την Αγγλία, ο Czartoryski έκρινε σκόπιμο να μην προκαλέσει ιδιαίτερες ανησυχίες στο Λονδίνο σχετικά με τη μακροπρόθεσμη βαλκανική πολιτική της Ρωσίας. Έτσι, στις 11 Απριλίου 1805 υπογράφηκε συνθήκη συμμαχίας Αγγλίας-Ρωσίας κατά του Ναπολέοντα στην οποία συμπεριλήφθηκε απλά μια διάταξη για την εγγύηση της ανεξαρτησίας των Επτανήσων με ταυτόχρονη αποχώρηση των ρωσικών δυνάμεων (εξαιρουμένων των δυνάμεων που αποβιβάστηκαν στο νησί το 1802) σε περίπτωση που επέμεινε ο Ναπολέοντας σε μείωση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στα Επτάνησα κατά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης μετά τον πόλεμο³⁴. Είναι σαφές ότι η Ρωσία προσπαθούσε να κατοχυρώσει την επιρροή της στα Επτάνησα, ανεξάρτητα από την έκβαση της πολεμικής αναμέτρησης με τον Ναπολέοντα.

Η ρευστότητα της κατάστασης και οι απρόβλεπτες εξελίξεις οδηγούσαν σε εύθραυστες συμμαχίες και σε προσωρινή υπερέκταση των αγγλο-ρωσικών αντιθέσεων στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο. Συγκροτήθηκε ο Τρίτος Συνασπισμός κατά του Ναπολέοντα (Αγγλία, Ρωσία, Αυστρία, Σουηδία), αλλά τη βασική παράμετρο για τη συγκεκριμενοποίηση της ρωσικής βαλκανικής πολιτικής αποτελούσε η στάση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, που τηρούσε ουδέτερη στάση, συμμαχούσε τελικά με τον Ναπολέοντα, τότε η Ρωσία θα είχε περισσότερους λόγους να προωθήσει μια δυναμικότερη βαλκανική πολιτική. Ως επιτυχία της ρωσικής διπλωματίας μπορεί να θεωρηθεί η σύναψη το Σεπτέμβριο του 1805 μιας ρωσο-τουρκικής συμφωνίας για την ελεύθερη διέλευση ρωσικών πολεμικών πλοίων από τα Στενά, την κοινή διαφύλαξη των Στενών από τους Ρώσους και τους Τούρκους και το κλείσιμο των Στενών σε πλοία μη παρευξείνιων χωρών³⁵. Στην ουσία με τη συμφωνία αυτή η Οθωμανική Αυτοκρατορία προσχωρούσε άτυπα στον Τρίτο Συνασπισμό και ο Ναπολέων ήταν τώρα αποκλεισμένος από μια αλυσίδα κρατών, από τη Σκανδυναβία μέχρι τη Μεσόγειο.

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1805 απέπλευσε από την Κροστάνδη για τη Μεσόγειο μοίρα του ρωσικού στόλου με επικεφαλής τον ναύαρχο D.Senjamin. Τον Οκτώβριο του 1805 ο αγγλος ναύαρχος Νέλσον κατέκαψε το μεγαλύτερο μέρος του γαλλικού στόλου στο Τράφαλγκαρ και αιχμαλώτισε το υπόλοιπο, αλλά φονεύθηκε κατά τη ναυμαχία. Το Νοέμβριο του 1805 πραγματοποιήθηκε κοινή αγγλο-ρωσική απόβαση στο βασίλειο της Νεάπολης, αλλά ένα σημαντι-

33. βλ. W. Ronnebeck, *Die diplomatischen Beziehungen zwischen Russland und England vom Regierungsantritt Alexanders I. bis zur Begründung der Dritten Koalition*, Αμβούργο 1968, σ. 118.

34. βλ. Stanislavskaja, ό.π., 213.

35. βλ. Dostjan, *Ros:ija i Balkanskij Vopros*, ό.π., σ.53-54..

κό γεγονός μετέβαλε τη διεθνή κατάσταση: Η νίκη του Ναπολέοντα επί των Αυστριακών και Ρώσων στο Austerlitz (2 Δεκεμβρίου 1805) που οδήγησε στην υπογραφή της ταπεινωτικής για την Αυστρία ειρήνης του Pressburg³⁶ (25 Δεκεμβρίου 1805). Η Δαλματία, η Ιστρία και το Κοτορ (Κάτταρο) εκχωρήθηκαν στη Γαλλία. Όταν στις 30 Ιανουαρίου του 1806 ο Senjavin έφθασε στην Κέρκυρα, αντιμετώπισε μια νέα πραγματικότητα, καθώς η Γαλλία ήταν παρούσα στην Αδριατική. Με τη διάλυση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους και την ίδρυση της Ομοσπονδίας του Ρήνου ο χάρτης της Κεντρικής Ευρώπης άλλαξε ριζικά.

Η είδηση για την ήττα στο Austerlitz και την αποχώρηση του ρωσικού στρατού από την Αυστρία προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στην Πετρούπολη. Στις 9 Ιανουαρίου 1806 συγκλήθηκε το Κρατικό Συμβούλιο της Ρωσίας για να καθορίσει τη περαιτέρω πολιτική της χώρας. Τα περισσότερα μέλη του Συμβουλίου (A.S.Sroganov, P.V.Zavadovskij, A.B.Kyrakin, N.P.Rumjančev, V.P.Kočubej, A.A.Cartoryski) υποστήριξαν την άποψη ότι με την κατοχή της Ιστρίας και της Δαλματίας ο Ναπολέων μπορεί εύκολα να διαλύσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία και υπέθεσαν ότι έτσι θα απειληθεί άμεσα το εμπόριο της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα και οι ρωσικές ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Αποφασίστηκε η μετακίνηση ρωσικών στρατευμάτων στα σύνορα με τη Μολδαβία και τη Βλαχία σε περίπτωση που η Αυστρία θα επιχειρούσε να καταλάβει τις ηγεμονίες ή η Γαλλία θα προσέβαλλε το Οθωμανικό Κράτος³⁷. Σχετικά με το ζήτημα αν η Ρωσία θα έπρεπε να προσεγγίσει τη Γαλλία ή την Αγγλία, αφού θεωρήθηκε βασικά ως υποτιμητική για τη Ρωσία η σύναψη ειρήνης με τον Ναπολέοντα, τελικά αποφασίστηκε να τηρηθεί μια επαμφοτερίζουσα στάση, πράγμα που αποδεικνύει τη δύσκολη θέση της Ρωσίας: Να αποσταλεί στο Παρίσι ρώσος εκπρόσωπος για ανεπίσημες διαπραγματεύσεις με τον Ναπολέοντα, ενώ ταυτόχρονα να διατηρηθεί η συμμαχία με την Αγγλία, μια καλή σχέση με την Αυστρία και να αποτραπεί η συνεννόηση της Γαλλίας με την Πρωσία. Σε κάθε περίπτωση κρίθηκε αναγκαίο να τεθούν σε κατάσταση ετοιμότητας οι ρωσικές χερσαίες και ναυτικές δυνάμεις για την αποτροπή κάθε ενδεχομένου³⁸.

Ιδιαίτερη δραστηριότητα ανέπτυξε ο Υπουργός Εξωτερικών Adam Czartoryski που την περίοδο Ιανουαρίου-Μαΐου 1806 υπέβαλε μια σειρά υπομνημάτων στη ρωσική κυβέρνηση για τη βαλκανική πολιτική της Ρωσίας. Ξεκινώντας από την κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά το Austerlitz ο πολωνός ευγενής θεώρησε ως απαράδεκτη την περαιτέρω αναβλητικότητα στην πραγματοποίηση των ρωσικών σχεδίων και πρότεινε στη ρωσική κυβέρνηση να μεταβεί από τα λόγια στην πράξη, διότι σε διαφορετική περίπτωση οι βαλ-

36. Πρόκειται για τη σημερινή Bratislava.

37. Vnešnjaia Politika Rossii XIX i načala XX vek, Tom Tretij janvar' 1806-Juli 1807 (στο ε-ξής VPR. T.III). Μόσχα 1963, σ. 651.

38. ό.π. σ.651.

κανικοί λαοί θα συσπειρωθούν κάτω από τη γαλλική σημαία και θα δουν τον Ναπολέοντα ως τον σωτήρα τους, εγκαταλείποντας τις ελπίδες που είχαν εναποθέσει στον τσάρο. Ο Czartoryski επεξεργάστηκε ένα μαξιμαλιστικό σχέδιο σε περίπτωση που το Οθωμανικό Κράτος κατέρρεε υπό τα πλήγματα της Γαλλίας. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε την ίδρυση ημιανεξάρτητων κρατών στα Βαλκάνια υπό την επικυριαρχία και προστασία της Ρωσίας. Στα κράτη αυτά συγκαταλέγονταν η Σερβία, η Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, η Μακεδονία και η Αλβανία³⁹. Για την περίπτωση που δεν ετίθετο ζήτημα διάλυσης του Οθωμανικού Κράτους, ο Czartoryski επεξεργάστηκε ένα μινιμαλιστικό σχέδιο: την ίδρυση ενός ενιαίου ή ομοσπονδιακού σλαβο-σερβικού κράτους, αποτελούμενου από την Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, τη Δαλματία, το Κάτταρο και τη Σερβία (*de toutes les nations slaves depuis les Bouches du Cattaro jusqu' au fond de la Servie*) και ενός ελληνικού κράτους, αποτελούμενου από τα Επτάνησα και από όλους τους ελληνικούς πληθυσμούς (*être formé de toutes les peuplades grecques réunies à la république Ionienne*). Τα κράτη αυτά θα είχαν το συνταγματικό καθεστώς της Ράγουζας ή των Επτανήσων υπό την επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης και την προστασία της Ρωσίας και θα αποτελούσαν αναχώματα (buffer states) εναντίον της γαλλικής διείσδυσης στα Βαλκάνια (*Tous deux recevraient une forme de gouvernement indépendant à l' instar de Raguse ou des Sept Iles et ils auraient pour première obligation d' employer toutes leurs ressources pour empêcher les Français de pénétrer en Turquie*).⁴⁰

Τα σχέδια του Czartoryski δεν ήταν ουτοπικά. Η Σερβία βρισκόταν ήδη σε τροχιά ολικής εξέγερσης με σημαντικές νίκες επί των Οθωμανών και οι Μαυροβούνιοι είχαν ήδη ταχθεί με την πλευρά της Ρωσίας στις ναυτικές επιχειρήσεις που με ιδιαίτερη αγριότητα διεξήγαγε ο ρωσικός στόλος το 1806 στην Αδριατική υπό τον Senjavin κατά του Ναπολέοντα για την υπεράσπιση της Ράγουζας και του Καττάρου. Ο Petar I Petrović Njegoš υπέβαλε το 1806 στην Πετρούπολη ένα σχέδιο για την ίδρυση ενός σερβο-σλαβικού κράτους, αποτελούμενου από το Μαυροβούνιο, το Κάτταρο, τη Δαλματία και την Ερζεγοβίνη με πρωτεύουσα τη Ράγουζα. Το κράτος θα τελούσε υπό την επικυριαρχία της Ρωσίας με ρώσο πρόεδρο και με αντιπρόεδρο τον μητροπολίτη του Μαυροβουνίου. Μεταξύ των Ελλήνων επικρατούσε επαναστατικός αναβρασμός και η εξέγερση στη Σερβία ήταν κοινό θέμα των συζητήσεων. Στην "Ελληνική Νομαρχία" (1806) ο Ανώνυμος Έλληνας εκθειάζει τα κατορθώματα των Σέρβων που πρέπει να αποτελούν παράδειγμα για τους Έλληνες⁴¹.

39. Vi. Mischevca-P. Zavitsanos, *Principele Constantin Ypsilanti 1760-1816*, Chişinău 1999, σ.72.

40. VPR, T. III, σ.54-55, Czartoryski προς Stroganov, 18.2.1806.

41. "Δόξα ουν τη Ελευθερία, έχομεν εν παράδειγμα και μέγαν και νέον, το οποίον είναι αρετόν, δια να σας κατατείσει, χωρίς να έχω χρείαν να αντιγράψω τους ιστορικούς. Τοιούτον παράδειγμα τόσον είναι αξιοθαύμαστον εις την ιδιότητά του, όσον μεγαλειότερα ήθελε σταθεί η ανοησία εκείνων όπου δεν ήθελον καταπεισθεί. Οι Σέρβοι μας δίδουν αυτό το μέγαν παράδειγμα, ω Έλληνες. Αυτοί ήτον λαός ο τλέον' απλούστερος, και βέβαια καθείς εστοχάζετο, ότι αργότερα

Η γενική ενδοβαλκανική κατάσταση δεν ήταν κατά συνέπεια δυσμενής και οι υπόδουλοι αποτελούσαν ένα μη ευκαταφρόνητο στρατιωτικό δυναμικό. Αλλά ο πολωνός Czartoryski συνέδεε την επεξεργασία των βαλκανικών του σχεδίων με μια διευθέτηση του πολωνικού ζητήματος. Οραματιζόταν την ανασύσταση ενός πολωνικού βασιλείου με βασίλεα τον τσάρο Alexandr I. Μετά την ήττα της Αυστρίας στο Austerlitz και τη διάλυση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους ο Czartoryski επιδίωκε την απόσπαση των πολωνικών περιοχών της Αυστρίας και την αποτροπή μιας συμμαχίας της Ρωσίας με την Πρωσία, στην επικράτεια της οποίας υπήρχαν πολωνικές περιοχές. Τα υπό ίδρυση βαλκανικά κράτη θα αποτελούσαν μια αποζημίωση στη Ρωσία για τη δέσμευσή της στο πολωνικό⁴². Ωστόσο, ο τσάρος στάθηκε ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντι στα σχέδια του Υπουργού του, εκτιμώντας ότι η υλοποίησή τους απαιτούσε μεγάλη προσοχή. Καθώς ο Czartoryski πάντοτε θεωρούσε απαραίτητη τη συμμαχία Αγγλίας-Ρωσίας στη χάραξη της πολιτικής του, κρίθηκε σκόπιμη η βολιδοσκοπήση της αγγλικής στάσης και έτσι στις αρχές του 1806 στάλθηκε στο Λονδίνο ο Stroganov. Τον Απρίλιο του 1806 στάλθηκε επίσης και στο Παρίσι ο Pièrre d' Oubril ως πληρεξούσιος της Ρωσίας για διαπραγματεύσεις με τη γαλλική κυβέρνηση, σύμφωνα με την απόφαση του Κρατικού Συμβουλίου της Ρωσίας στις 9 Ιανουαρίου 1806. Όπως προκύπτει από ένα υπόμνημα του Czartoryski προς τον Alexandr I με ημερομηνία 17 Απριλίου 1806 ως απαραίτητοι όροι για την επίτευξη μιας συνθήκης ειρήνης με τη Γαλλία τέθηκαν οι εξής: η διατήρηση μιας ρωσικής φρουράς στην Κέρκυρα, η αποχώρηση των γαλλικών δυνάμεων από τη Δαλματία, η αναγνώριση όλων των δεσμεύσεων που ανέλαβε η Πύλη προς όφελος της Ρωσίας και η ίδρυση ενός ανεξάρτητου κράτους ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Ιταλία. Το κέρδος της Γαλλίας θα ήταν η ειρήνη και η αναγνώριση του Ναπολέοντα ως αυτοκράτορα⁴³. Προφανώς στο πλαίσιο αυτό έπρεπε να κινηθεί ο Pièrre d' Oubril.

Όπως και στο παρελθόν, έτσι και τώρα η αγγλική θέση υπήρξε αρνητική στο ενδεχόμενο ριζικών αλλαγών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη⁴⁴. Τον Ιούνιο

ήθελε λάμψει η ελευθερία εις εκείνα τα μέρη, παρά εις τα άλλα. Μ' όλον τούτο, ο θαυμαστός στρατηγός των και ελευθερωτής των Γεώργιος εστάθη ικανός να επαναστατήσει όλους τους συμπατριώτας του, και εις το βραχύτατον διάστημα εξ μηνών να ελευθερώση την πατρίδα του από τον ζυγόν της οθωμανικής τυραννίας. Ω! πότα μαθήματα έδωσεν και πόσας αμφιβολίας διέλυσεν με τα έργα του ο αξιάγαπτος Γεώργιος εις μεταχείρισιν των Ελλήνων! Ω, πόσον αποστόμωσε τους ανόητους και φλυαρούς κατά των Ελλήνων με τα κατορθώματά του, και ετρόμαξεν τους αχρείους οθωμανούς με τα άρματα της νίκης και της εκδικήσεως! Ω Έλληνες, μάθετέ το δια πάντοτε, τα άρματα της δικαιοσύνης είναι ανίκητα, και οι οθωμανοί θέλουν φύγει απ' έμπροσθεν των αρματωμένων Ελλήνων..” βλ. *Ανωνύμου του Έλληνος, Ελληνική Νομαρχία, ήτοι Λόγος περί Ελευθερίας*, Εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1983, σ. 173-174.

42. VPR., *T.I.I.*, σ. 687.

43. βλ. B.Mourvieff, *ό.π.*, σ. 180-181.

44. βλ. I.S.Gostjan, *ό.π.*, σ. 59.

του 1806 ο Czartoryski υπέβαλε την παραίτησή του, θεωρώντας ότι είχε αποτύχει η πολιτική του, χωρίς ωστόσο να παραλείψει να κατηγορήσει σφοδρά τον τσάρο για παθητική στάση στις ανατολικές υποθέσεις. Αυτό σημαίνει ότι ο πολωνός ευγενής δεν απέκλειε και την πολιτική των τετελεσμένων γεγονότων και του αιφνιδιασμού στις διεθνείς σχέσεις. Παρά την αποχώρησή του από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας δεν έπαψε και στο μέλλον από τα διπλωματικά παρασκήνια να υποβάλλει προτάσεις προς τον τσάρο για τη διαμόρφωση της βαλκανικής πολιτικής της Ρωσίας. Στις 29 Ιουνίου 1806 το Υπουργείο Εξωτερικών ανέλαβε ο στρατηγός, βαρώνος Budberg.

Υπήρχε ωστόσο και μια άλλη παράμετρος που ο τσάρος δεν μπορούσε να αγνοήσει στη διαμόρφωση της πολιτικής του, τη σταδιακή δηλαδή προσχώρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Περσίας στον Ναπολέοντα. Όπως τις περισσότερες φορές στην ιστορία έτσι και τώρα η Ρωσία δεν είχε μονάχα το βαλκανικό-μεσογειακό μέτωπο, αλλά ταυτόχρονα και το ασιατικό. Μετά τη νίκη του Ναπολέοντα στο Austerlitz ο Σελίμ ο Γ΄ έσπευσε να αναγνωρίσει όλους τους τίτλους που είχε ιδιοποιηθεί ο Ναπολέων (πρώτος ύπατος, ισόβιος ύπατος, κληρονομικός αυτοκράτορας), κάτω από γαλλική πίεση παραβίασε τη ρωσο-τουρκική συμφωνία του 1805 προβάλλοντας εμπόδια στη διέλευση ρωσικών σκαφών από τα Στενά και προκαλώντας δυσκολίες στον ανεφοδιασμό των ρωσικών μεσογειακών δυνάμεων, και τελικά αποκατέστησε διπλωματικές σχέσεις με τη Γαλλία. Στην Κωνσταντινούπολη ο Ναπολέων έστειλε ως πρέσβη έναν έμπειρο διπλωμάτη, τον Sébastiani.

Στις 9 Ιουνίου 1806 ο Ναπολέων έδωσε στον Υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας, Talleyrand, τις ακόλουθες οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες ο Sébastiani θα έπρεπε να διαμορφώσει την πολιτική του στην Κωνσταντινούπολη. 1) Να κερδίσει την εμπιστοσύνη της Πύλης, τονίζοντας ότι η Γαλλία επιθυμεί την ασφάλεια και την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, 2) Σκοπός της Γαλλίας είναι η συγκρότηση μιας Τριπλής Συμμαχίας (Γαλλίας, Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και Περσίας) κατά της Ρωσίας, 3) Η Γαλλία δεν θα υποστηρίξει καμιά εξέγερση εναντίον της Πύλης είτε στην Αίγυπτο και Συρία είτε στην Ελλάδα, 4) Η συμμαχία της Γαλλίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία να είναι εμφανής στη Ρωσία, Αγγλία και σε όλη την Ευρώπη, 5) η γαλλική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης να διατηρεί φιλικές σχέσεις με την Αυστρία, Πρωσία και Αγγλία, αλλά να επιδεικνύει ψυχρότητα στη ρωσική πρεσβεία.

Το ζήτημα των Στενών κατείχε κεντρική θέση στην αντιρωσική αιχμή της γαλλικής πολιτικής του Ναπολέοντα:

“Ο σκοπός όλων των διαπραγματεύσεων πρέπει να είναι το κλείσιμο του Βοσπόρου στους Ρώσους και η απαγόρευση της διέλευσης από τη Μεσόγειο μέσω της Μαύρης Θάλασσας όλων των πολεμικών και μη πλοίων..., να μην ε-

πιτραπεί να πλέει κανένας Έλληνας υπό ρωσική σημαία, να ενισχυθούν και να οχυρωθούν όλες οι θέσεις εναντίον της Ρωσίας, να υποταχθούν οι Γεωργιανοί και να αναλάβει η Πύλη την απόλυτη κυριαρχία στη Μολδαβία και Βλαχία. Δεν επιθυμώ καθόλου το διαμελισμό της Αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης. Ακόμα και στην περίπτωση που θα μου πρόσφεραν τα 3/4 δεν θα ήθελα τίποτα. Θέλω να ενισχύσω και να εμπεδώσω αυτή τη μεγάλη αυτοκρατορία και να την χρησιμοποιήσω σαν αντιστάθμισμα στη Ρωσία⁴⁵.

Με δεδομένη τη γαλλική πολιτική, η αποστολή του d' Oubril στη Γαλλία ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Ο γαλλικής καταγωγής πολιτικός φυγάδας ήταν άπειρος σε διπλωματικές αποστολές. Έφθασε στο Παρίσι στις 6 Ιουλίου 1806 και 4 μέρες αργότερα έγινε δεκτός από τον Talleyrand. Με το γνωστό ειρωνικό του ύφος ο γάλλος Υπουργός των Εξωτερικών προσπάθησε να εμπαίξει πολιτικά τον απεσταλμένο Ρωσίας και να ταπεινώσει τον τσάρο. Για τη συνάντηση αυτή ο d Oubril κατέγραψε τα εξής:

“Après les premières politesses d' usage, ce ministre me dit qu' il avait une chose bien essentiell dont nous pourrions nous occuper et dont l' idée était venue tout à coup à Bonaparte en recevant un courrier de Raguse, d' où il apprenait que les Monténégrins, secondés par les Russes allaient attaquer les Francais; qu' il y aurait du sang à répandre, et que, comme nous étions en train de faire la paix, il faudrait l' éviter, et que d' après cela il me proposait de signer un armistice.”⁴⁶

Κάτω από την αφόρητη πίεση των Γάλλων ο d' Oubrier υπέγραψε στις 20 Ιουλίου 1806 το κείμενο της συνθήκης ειρήνης που του υπέβαλε ο Talleyrand και ήταν σε αντίθεση με τις οδηγίες που του είχαν δοθεί από τον Czartoryski. Η συνθήκη ειρήνης προέβλεπε την εκχώρηση της Δαλματίας και του Καττάρου στη Γαλλία, την αποχώρηση του ρωσικού στόλου από την Αδριατική (Κάτταρο, Μαυροβούνιο, Ραγούζα, Δαλματία), τη συγκέντρωσή του στην Κέρκυρα και τη μείωσή του σε 4.000 άνδρες, την εκκένωση του Καττάρου από το γαλλικό στόλο, την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Επτανήσου Πολιτείας, αλλά και της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁴⁷. Ήταν εμφανής η πρόθεση των Γάλλων να ελαχιστοποιήσουν τη ρωσική ναυτική παρουσία στη Μεσόγειο. Όπως ήταν φυσικό, και ο τσάρος και ο Υπουργών Εξωτερικών Budberg απέρριψαν τη συνθήκη ειρήνης.

Υπό την πίεση της Γαλλίας στις 23 Αυγούστου 1806 η Πύλη καθήρεσε τους ηγεμόνες της Βλαχίας και Μολδαβίας, Κωνσταντίνο Υψηλάντη και

45. βλ. B.Mourviell, ό.π. σ. 382-383.

46. βλ. B.Mouraviell, ό.π., σ. 184.

47. VPR. T.III, σ. 226-228.

Αλέξανδρο Μουρούζη, παραβιάζοντας τη ρωσο-τουρκική συνθήκη του 1802. Ο Υψηλάντης ήταν στο στόχαστρο της Γαλλίας, διότι παρείχε οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη στους Σέρβους επαναστάτες και ενημέρωνε την Πετρούπολη για την πολιτική κατάσταση στη Σερβία και γενικότερα στην Αδριατική. Άλλωστε με δική του πολιτική παρότρυνση οι Σέρβοι επαναστάτες στράφηκαν στη Ρωσία το 1804 για βοήθεια. Ο ρώσος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη Italinski διαμαρτυρήθηκε έντονα για την καθαίρεση των οπιοδάρων των παρίστριων ηγεμονιών και απείλησε με διακοπή των ρωσο-τουρκικών διπλωματικών σχέσεων. Για να τρομοκρατήσει τον Σουλτάνο επισημάνε ότι 120.000 ρωσικός στρατός (sic!) ήταν συγκεντρωμένος στο Δνεϊστερο, όπως και ο αγγλικός στόλος στη Μεσόγειο, ενώ, αντίθετα ο γαλλικός στρατός στη Δαλματία ήταν ασημαντος και ο Ναπολέον δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει τις απειλές του⁴⁸. Ο Σελίμ ο Γ΄ τελικά ενέδωσε και στις 15 Οκτωβρίου 1806 αποκατέστησε τους Κωνσταντίνο Υψηλάντη και Αλέξανδρο Μουρούζη στη Βλαχία και Μολδαβία, αλλά καθώς τα Στενά παρέμειναν κλειστά στα ρωσικά πλοία ο τσάρος, σε μια επίδειξη ισχύος, διέταξε στις 28 Οκτωβρίου 1806 το στρατηγό I. Michelcon να διαβεί το Δνεϊστερο και να καταλάβει τη Μολδαβία. Στις 23 Νοεμβρίου 1806 ο ρωσικός στρατός (33.000 άνδρες) διαπέρασε το Δνεϊστερο και εισήλθε στη Μολδαβία, χωρίς ο τσάρος να κηρύξει πόλεμο στην Υψηλή Πύλη. Χωρίς να συναντήσει αντίσταση ο ρωσικός στρατός κατέλαβε τα φρούρια Hotin, Bender, Akkerman, την περιοχή δηλαδή μεταξύ Δνεϊστερου και Δούναβη εκτός από ορισμένα φρούρια, και προέλασε στη Βλαχία. Στις 27 Δεκεμβρίου 1806 η Υψηλή Πύλη κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία και την ίδια μέρα ο στρατηγός I. Michelcon εισήλθε θριαμβευτικά στο Βουκουρέστι, συνοδευόμενος από τον Κωνσταντίνο Υψηλάντη. Ο Υψηλάντης διένειμε προκήρυξη με την οποία αυτοανακηρύχτηκε κοινός ηγεμόνας της Βλαχίας και της Μολδαβίας και απαίτησε από τον πληθυσμό όρκο πίστης και υποταγής στον τσάρο και στην εξοχότητά του⁴⁹. Η αυθαίρετη αυτή κίνηση του Υψηλάντη προκάλεσε τη δυσaráσκεια του Budberg που φοβούμενος αυστριακές κυρίως αντιδράσεις (η Αυστρία πράγματι εξέφρασε τη δυσaráσκειά της για την κατάληψη των ηγεμονιών από τα ρωσικά στρατεύματα) σε επιστολή προς τον Michelcon διαμαρτυρήθηκε έντονα, χαρακτηρίζοντας την κατάληψη των παρίστριων ηγεμονιών ως προσωρινή και χωρίς την πρόθεση απόσπασής τους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ενσωμάτωσή τους στην τσαρική αυτοκρατορία. Με την έκρηξη του ρωσο-τουρκικού πολέμου η Πύλη έκλεισε οριστικά τα Στενά στα ρωσικά πλοία.

Ο ρωσο-τουρκικός πόλεμος προκάλεσε ενθουσιασμό σε Σέρβους και Έλληνες. Οι Σέρβοι απέρριψαν την ειρήνη του Ιέκο, που προέβλεπε εσωτερική αυτονομία υπό την επικυριαρχία της Τουρκίας, και καθώς το Δεκέμβριο

48. VPR, T.III, σ. 322-324, Italinski προς Selim III., 20.9.1806

49. βλ. VI.Mischevca-P.Zavitsanos, ό.π., σ. 91-92.

του 1806 είχαν ήδη απελευθερώσει το Βελιγράδι συνέχισαν τον πόλεμο κατά της Υψηλής Πύλης για πλήρη απελευθέρωση. Επαναστατικός αναβρασμός επικρατούσε μεταξύ των Ελλήνων και ο Κολοκοτρώνης εξέφρασε τη βεβαιότητα με τη στρατιωτική βοήθεια που είχε ζητήσει από τον Senjavin να απελευθερώσει την Πελοπόννησο σε 2 μήνες⁵⁰. Ο Czartoryski υπέβαλε στον τσάρο στις 3 Φεβρουαρίου 1807 προτάσεις για την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στην κρίσιμη αυτή ιστορική καμπή των ρωσο-τουρκικών σχέσεων. Ξεκινώντας από τη βάση ότι η Ρωσία θα έπρεπε πρώτα να συνάψει ειρήνη με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και κατόπιν να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τον Ναπολέοντα, γιατί σε διαφορετική περίπτωση ίσως ο Ναπολέοντας θα εμφανιζόταν ως προστάτης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο πρώην Υπουργός της Ρωσίας πρότεινε: Να ενισχυθεί η άμυνα της Κριμαίας, ώστε να αποτραπεί εκεί απόβαση του τουρκικού στόλου, να εξοπλιστεί ο ρωσικός στόλος της Μαύρης Θάλασσας και να ενισχυθεί κατά 40-50.000 η ρωσική στρατιά του Δούναβη. Ταυτόχρονα, η Ρωσία να αρχίσει διαπραγματεύσεις με την Πύλη για τη σύναψη ειρήνης υπό τους ακόλουθους όρους: 1) Να γίνουν σεβαστές οι συνθήκες που υπέγραψε η Πύλη με τη Ρωσία, 2) η Σερβία να τεθεί σε καθεστώς τυπικής εξάρτησης από Οθωμανική Αυτοκρατορία υπό την προστασία της Ρωσίας και της Αυστρίας, 3) να απομακρυνθούν όλοι οι Υπουργοί που επέφεραν την προσέγγιση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη Γαλλία, 4) να συνεργήσει με τη Ρωσία για την απομάκρυνση των Γάλλων από την Αδριατική, 5) Ο ρωσικός στρατός να διατηρήσει μετά από συμφωνία με την Πύλη σταθερές θέσεις και φρούρια μέχρι την οριστική ειρήνη με τη Γαλλία⁵¹.

Αν οι όροι αυτοί δεν γίνονταν δεκτοί από την Πύλη, τότε ο Czartoryski έθεσε ευθέως το ζήτημα της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης από τη Ρωσία και της εκδίωξης των Τούρκων από την Ευρώπη. Στη Αγγλία και την Αυστρία έπρεπε να τονιστεί ότι σε περίπτωση κατάληψης της Κωνσταντινούπολης και εκδίωξης των Τούρκων από την Ευρώπη ο τσάρος δεν είχε την πρόθεση να κρατήσει τις περιοχές που δεν του ήταν αναγκαίες, αλλά να ιδρύσει

50. "...Είς την Επτανήσον ευρίσκονται 1.000 Ρώσοι και 5.00 Έλληνες εις την δούλευσιν της Επτανήσου, και είχαν και 12 κομμάτια ντελίνια της Βαλτικής και της Μαύρης θαλάσσης. Ήσαν 40 ντελίνια, φρεγάδαις, και μπρίκια, τα οποία είχε βγάλει δια να κυπήση τον Βοναπάρτη. Και με άλλους 10.000 νησιώτας, να γίνωμε 25, και έξη καράβια δια του Κορινθιακού κόλπου, και τα άλλα δια της Αιγίνης να αποβιβασθώμεν έξω, και τους υποσχόμουν εις δύο μήνας να ελευθερώσω την Πελοπόννησον. Ο στρατηγός Παπαδόπουλος εδέχθηκε την πρότασίν μου, έγινε συμβούλιο από τον Σινέβη, Μοτσενίγγο (γενικός διοικητής), Μπενάκη, και αντιναύαρχο Λέλη, και στρατηγον Ατρέμι. Ο Παπαδόπουλος τ' ανέφερε εις το συμβούλιο, και ο Μπενάκης εναντιώθη λέγων, ότι την πατρίδα μου εγώ δεν την χαλάω άλλη μια φορά σαν τον πατέρα μου. Ο Μοτσενίγκος είπε, ότι πρέπει να υπάγουν να κυπήσουν με τα Αγγλικά το κεφάλι όπου είναι η Κωνσταντινούπολις, και έπειτα όταν κυπήσωμεν το κεφάλι, το επίλοιπον είναι εδικόν μας. Έτσι εδέχθησαν την γνώμην του και απέρριψαν την εδικήν μου." βλ. Κ. Σάθα, *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς. Ιστορία των Ελλήνων από την Άλωση ως το '21. Τόμος Τέταρτος (1770-1821)*, (επανεκδόση με μεταγραφή στην απλή νεοελληνική από τον εκδοτικό οργανισμό Λιβάνη), Αθήνα 1995, σ. 79-80.

51. VPR. T.III. σ. 689.

κράτη, συνάπτοντας συμφωνίες με τους γείτονές του και τους συμμάχους του για την εξασφάλιση της ειρήνης στη Ευρώπη. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία όφειλε να γνωρίζει κατά τον πολωνό ευγενή ότι η επιβίωσή της στην Ευρώπη εξαρτιόταν από την καλή θέληση της Ρωσίας. Είναι σαφές ότι ο Czartoryski έθεσε το ζήτημα της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του καθορισμού των ζωνών επιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων⁵².

Τέτοια ριζοσπαστικά σχέδια ως εναλλακτικές λύσεις δεν επεξεργάστηκε το επίσημο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας. Όπως προκύπτει από επιστολή του Budberg προς τον Mocenigo (27.1.1807) οι στόχοι της Ρωσίας ήταν μινιμαλιστικοί: Η κατάληψη τριών ακόμα οχυρών (Izmail, Braila, Giurgiu) ώστε να ελέγχεται ο Δούναβης και να αποκατασταθεί η επικοινωνία με τους Σέρβους που μόλις είχαν απελευθερώσει το Βελιγράδι. Μέσω Σερβίας και Ερζεγοβίνης να εξασφαλιστούν συνεχείς επαφές με το Μαυροβούνιο και με τη ρωσική ναυτική δύναμη της Αδριατικής. Ο Senjavin διατάχθηκε να μετακινήσει τον κύριο όγκο του ρωσικού στόλου προς τα Δαρδανέλλια, αφήνοντας στη Αδριατική μονάχα έναν ορισμένο αριθμό σκαφών για την άμυνα των Επτανήσων και του Κάτταρου⁵³. Αυτό που άμεσα επιδίωκε η Ρωσία ήταν η επαναφορά σε ισχύ των ρωσο-τουρκικών συμφωνιών του 1802 και 1805 και η απομάκρυνση των Γάλλων από την Αδριατική. Για το λόγο αυτό διεξήγαγε ταυτόχρονα και μυστικές διαπραγματεύσεις με τον Σελίμ Γ', παρουσιάζοντας τον Ναπολέοντα ως το κύριο εχθρό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁵⁴. Οι κινήσεις της είχαν περισσότερο το χαρακτήρα άσκησης πίεσης προς την Πύλη, ωστόσο ήταν ικανές να προκαλέσουν σοβαρή ανησυχία στο Λονδίνο. Το Γενικό Επιτελείο των Ναυτικών Δυνάμεων της Ρωσίας είχε σχεδιάσει την ταυτόχρονη μετακίνηση χειρσαίων και ναυτικών ρωσικών δυνάμεων προς την Κωνσταντινούπολη από τις παραδουνάβιες ηγεμονίες και τη Μαύρη Θάλασσα σε περίπτωση ρωσο-τουρκικής ρήξης⁵⁵. Ο Budberg είχε την αφέλεια να ενημερώσει το Λονδίνο, πιστεύοντας στην αγγλο-ρωσική συμμαχία και μη διαισθανόμενος τον ήδη υποβόσκοντα αγγλο-ρωσικό ανταγωνισμό. Βλέποντας τον δυνητικό κίνδυνο για το μέλλον των Στενών που εγκυμονούσε η ναυτική ρωσική παρουσία σε Μαύρη Θάλασσα και Μεσόγειο και η ρωσική κατοχή της Μολδαβίας και Βλαχίας ο πρέσβης της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, Charles Arbuthnot, επιχείρησε να αφαιρέσει την πρωτοβουλία των κινήσεων από τους Ρώσους, καλώντας τον αγγλικό στόλο να εμφανιστεί στην Κωνσταντινούπολη και να υπαγορεύσει τους όρους ειρήνης στον Σελίμ Γ'. Πράγματι μόιρα του αγγλικού στόλου με επικεφαλής τον αντιναύαρχο John Duckworth διέβη τα Δαρδανέλλια και στις 21 Φεβρουαρίου 1807 εμφανίστηκε μπροστά στην Κωνσταντινούπολη θέτοντας τους εξής όρους στην Ύψηλή Πύλη: Να α-

52. *ό.π.*, σ.689.

53. *VPR, T.III*, σ.474-476, Budberg προς Mocenigo, 20.1.1807.

54. *VPR, T.III*, σ. 514-516, Budberg προς Μέγα Βεζύρη, 10.3.1807.

55. βλ. B.Mouraviell, *ό.π.*, σ. 250.

ποκηρυχθεί η συμμαχία Γαλλίας-Τουρκίας, να εκδιωχθεί ο Sébastiani από την Κωνσταντινούπολη, να τεθούν σε ισχύ οι συνθήκες που η Πύλη υπέγραψε με την Ρωσία και να παραδοθούν τα οχυρά των Στενών και ο οθωμανικός στόλος στους Άγγλους. Σε περίπτωση μη αποδοχής των όρων οι Άγγλοι απείλησαν να βομβαρδίσουν την Κωνσταντινούπολη⁵⁶. Παρά τη σύγχυση και τον πανικό που επικράτησε, ο Σελίμ Γ' έστρεψε από συμβουλή του Sébastiani απέρριψε το αγγλικό τελεσίγραφο και κωλυσιεργούσε στις διαπραγματεύσεις για την εξοικονόμηση χρόνου. Ο γάλλος πρέσβης επιδόθηκε στην οχύρωση της πόλης και την οργάνωση της άμυνας. Θεωρώντας αδύνατη την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης χωρίς χειρσαίες δυνάμεις ο Duckworth στις 13 Μαρτίου 1807 εγκατέλειψε την προσπάθεια και επέστρεψε στη Μεσόγειο.

Στην ιστοριογραφία προβάλλεται η άποψη ότι οι Άγγλοι αποχώρησαν λόγω αδυναμίας κατάληψης της Κωνσταντινούπολης. Ωστόσο, η άμυνα της Κωνσταντινούπολης περιοριζόταν σε 300 κανόνια που μέσα σε μεγάλη βιασύνη κατόρθωσε να συγκεντρώσει ο Sébastiani. Όταν ο Seniavin πληροφορήθηκε από τον Duckworth ότι ήταν αδύνατη η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης με έφοδο, υπακούοντας στο ναυτικό του ένστικτο, πρότεινε το ρεαλιστικό σχέδιο της πυρπόλησης της Κωνσταντινούπολης και του οθωμανικού στόλου για να προκληθεί σύγχυση και ταραχή. Υποσχέθηκε την εξασφάλιση 8 πλοίων γραμμής με 80 ως 74 κανόνια, μια φρεγάτα με 50 κανόνια, δύο άλλα πλοία γραμμής με 80 έως 74 κανόνια, πολλά πολεμικά πλοία που κατείχαν πλοιοκτήτες Υδραίои και τουλάχιστον 2.000 χειρσαίες δυνάμεις. Ο Duckworth απέρριψε ευγενικά την προσφορά, αναφερόμενος στην αποτελεσματικότητα των οθωμανικών αμυντικών μέτρων και στη μη επάρκεια των 2.000 στρατιωτικών δυνάμεων. Τότε ο Senjavin πρότεινε: 1) κλείσιμο των Δαρδανελλίων, ώστε να αποκοπεί η επικοινωνία της Πύλης με το Αρχιπέλαγος, 2) την κατάληψη των νήσων Τενέδου, Λήμνου, Θάσου, ίσως και της Μυτιλήνης, για ανεφοδιασμό, 3) συνεχή περιπολία κατά μήκος των ακτών της Μικράς Ασίας, ώστε να αποκοπεί η Πύλη από τα νησιά του Αιγαίου. Εφόσον δεν γινόταν πια μνεία της Κωνσταντινούπολης, ο Duckworth ενέκρινε κατά βάση τις προτάσεις του ρώσου ναυάρχου, επισήμανε όμως τον κίνδυνο μετακίνησης γαλλικών ναυτικών δυνάμεων από την Τουλόν και την Καρθαγένη προς το Αιγαίο, πράγμα που κατά τη γνώμη του έπρεπε να αποφευχθεί⁵⁷.

Είναι σαφές ότι η παρουσία του αγγλικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη ήταν περισσότερο μια πολιτική κίνηση. Αν η Πύλη δεχόταν το τελεσίγραφο, η Αγγλία θα αναδεικνυόταν σε μοναδικό διαιτητή της ειρήνης και θα προκαταλάμβανε τη Ρωσία στα Στενά. Αλλά δεν είχε την πρόθεση να επιτεθεί κατά της Κωνσταντινούπολης σε περίπτωση άρνησης της Πύλης να αποδεχτεί το τελεσίγραφο. Η Αγγλία επιδίωκε να αποτρέψει κάθε συμμετοχή της

56. B.Mouraviéff, ό.π., σ.248.

57. Για την αλληλογραφία αυτή μεταξύ των δύο ναυάρχων βλ. B.Mouraviéff, ό.π.,σ. 395-404.

Ρωσίας σε μια σοβαρή επιχείρηση κατά της Κωνσταντινούπολης, επικαλούμενη το απόρρητό της. Ναυτικές και χερσαίες δυνάμεις μπορούσαν να εξευρεθούν. Στην είδηση ότι επίκειται η απελευθέρωση της Πόλης θα προσέτρεχαν ως εθελοντές χιλιάδες έλληνες αρματωλοί και άλλοι βαλκάνιοι⁵⁸, ενώ και το ελληνικό ναυτικό δεν ήταν ευκατοφρόνητο. Εκτός από τους Έλληνες, τους Σέρβους και τους Μαυροβούνιους και βούλγαροι έσπευσαν προς βοήθεια των Σέρβων και Ρώσων στο Βιδίνι, όπου μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Πασβάνογλου η κατάσταση στο πασαλίκι είχε αποβεί κρίσιμη⁵⁹. Χιλιάδες βούλγαροι, όταν πληροφορήθηκαν την άφιξη του ρωσικού στρατού στο Δούναβη, αναχώρησαν για τη Βλαχία⁶⁰, όπου ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης οργάνωνε τα γνωστά ένοπλα τμήματα των πανδούρων και γενικότερα εθελοντικά σώματα βαλκάνιων χριστιανών προς βοήθεια των Ρώσων. Το όραμα του Υψηλάντη ήταν ένωση της Βλαχίας και Μολδαβίας σε ένα βασίλειο υπό την επωνυμία “Δακία”, στο οποίο θα μπορούσε να ενταχθεί και η Σερβία. Η εξέγερση των γενιτσάρων στην Κωνσταντινούπολη λόγω των μεταρρυθμίσεων του σουλτάνου και η εκθρόνιση του Σελίμ του Γ΄ τον Μάιο του 1807 επιβεβαίωναν και τη βαθιά εσωτερική κρίση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αλλά για την Αγγλία οι πολιτικές συνέπειες μιας ταχείας λύσης του Ανατολικού Ζητήματος είχαν μεγαλύτερη βαρύτητα από ό,τι μια δυσμενής έκβαση του πολέμου.

Μετά την “αποτυχία” της επιχείρησης στην Κωνσταντινούπολη ο Senjavin από την Ύδρα, όπου βρισκόταν, κατέλαβε την Τένεδο (Απρίλιος 1807) και στράτευσε τον αρχηγό των αρματωλών Νικοτσάρα⁶¹. Τον πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Γαλλίας κήρυξε επίσημα και η Επτανήσιος Πολιτεία (Ιούνιος 1807), που δέχθηκε τις επιθέσεις του Αλή Πα-

58. Στις 27 Φεβρουαρίου 1807 ο Senjavin εξέδωσε προκήρυξη προς τους χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καλώντας τους σε κοινό αγώνα κατά των Οθωμανών, χωρίς όμως να αναφερθεί στην Κωνσταντινούπολη, εφόσον οι Άγγλοι είχαν την πρωτοβουλία των κινήσεων. “...Τοις εν τη Οθωμανική επικρατεία κατοικοῦσι Χριστιανοῖς. Με το να αθέτησεν η οθωμανική διοίκησις τα συνθήκας, οπου εσυμφώνησε με το ρωσικόν κράτος, πραγματευομένη μυστικὰς ανταποκρίσεις με τον εχθρόν της ησυχίας του κόσμου, εβίασε την Μεγαλειότητά του να μεταχειρισθεί τας δυνάμεις οπου ο Κύριος των Κυρίων έθεσεν εις χείρας του, να εμποδίση τα αποτελέσματα της επιβουλῆς προς ασφάλειαν της επικρατείας του, και επρόσταξεν επιδρομήν εις τας οθωμανικὰς επαρχίας. Χριστιανοί! Εάν η περίστασις του κόσμου δεν εσυντρέξεν εις τον απερασμένον καιρόν δια να ωφεληθεί η κατάστασις σας, ο παρών όντας ο πλέον ευπρόσδεκτος, σας παρακαλώ εν ονόματι του Αυγούστου μου να προσδεχθήτε τας Ρωσικὰς δυνάμεις με τον ζήλον οπου η πίστις και το χρέος της ενέργειας διατάζουν. Να ενωθήτε, όσοι δύνασθε, με ανδριάν εις τας εκστρατείας μας εναντίον του κοινού εχθρού, και σας τάζω, ότι θέλετε απολαύσει το Αυτοκρατορικόν έλεος εις ανταμοιβήν της επιμελείας σας.”. βλ.Κ.Σάθα, *ό.π.*, σ. 80.

59. βλ. St. Dojnov, *Bălgarskoto nacionalno osvoboditelno dvženie 1800-1812*, Σόφια 1979, σ.99.

60. *ό.π.*, σ. 123-124.

61. Για το κίνημα του Νικοτσάρα και του Ευθύμιου Βλαχάβα σε σχέση με τη σερβική επανάσταση βλ. Α.Βακαλόπουλου, *Νέα στοιχεία για την απήχηση των απελευθερωτικών αγώνων των Σέρβων στους Έλληνες και για τη συμμετοχή τους σ' αυτούς*, Ανάτυπο του Ζ΄ τόμου των *Μακεδονικών*’, Θεσσαλονίκη 1966, σ.268-274

σά. Ο Αλή Πασάς, όπως και ο Πασβάνογλου, τήρησαν “νομιμόφρονα στάση” έναντι της Πύλης στη διάρκεια του πολέμου, πράγμα που αποδεικνύει την αφεγγυότητά τους. Στην Αδριατική οι Ρώσοι και οι Μαυροβούνιοι απώλεσαν τη Ράγουζα, αλλά κρατούσαν σταθερά το Κάτταρο.

Καθώς η Πύλη, υπό την πίεση της Γαλλίας, αρνήθηκε να υπογράψει χωριστή ειρήνη με τη Ρωσία, ρυθμιστικός παράγοντας παρέμεινε ο Ναπολέων. Μετά την ήττα της Ρωσίας στο Friedland (14 Ιουνίου 1807) ο τσάρος εξαναγκάστηκε να υπογράψει τη συνθήκη του Tilsit (7 Ιουλίου 1807) και να παραχωρήσει τα Επτάνησα και το Κάτταρο στους Γάλλους. Έτσι, η Ρωσία έχασε τις προσβάσεις της στη Μεσόγειο. Ο Senjavin διατάχθηκε να σταματήσει τις επιχειρήσεις του στο Αιγαίο. Στις 24 Αυγούστου 1807, με τη μεσολάβηση της Γαλλίας, υπογράφηκε η ανακωχή της Slobozia μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με την οποία η Ρωσία έπρεπε να εκκενώσει τις παρίστριες ηγεμονίες. Αλλά ο τσάρος απομάκρυνε στις 17 Φεβρουαρίου 1808 οριστικά τον Κωνσταντίνο Υψηλάντη από τις ηγεμονίες, χωρίς ωστόσο να δώσει εντολή για αποχώρηση των ρωσικών δυνάμεων.

Σκοπός του Ναπολέοντα ήταν η απομόνωση και η συντριβή της αγγλικής αυτοκρατορίας, ενώ της Ρωσίας η συντριβή κυρίως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Καθώς κατά τις γαλλο-ρωσικές συζητήσεις για πιθανή διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το μείζον εμπόδιο αποτελούσαν τα Στενά και η Κωνσταντινούπολη, που διεκδικούσαν τόσο το Παρίσι όσο και η Πετρούπολη⁶², ο Ναπολέοντας αποφάσισε να εμμένει στην πολιτική της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αναγνωρίζοντας με τη συνθήκη της Erfurt (Οκτώβριος 1808) μόνο την προσάρτηση των παραδουναβίων ηγεμονιών από τη Ρωσία. Η άρνηση της Υψηλής Πύλης να εκχωρήσει τις δύο αυτές ηγεμονίες στη Ρωσία οδήγησε στην επανάληψη των ρωσο-τουρκικών εχθροπραξιών από την άνοιξη του 1809 μέχρι τον Μάιο του 1812, όταν ενόψει της επικείμενης εισβολής του Ναπολέοντα στη Ρωσία ο τσάρος συνήψε βιαστικά την ειρήνη του Βουκουρεστίου (28 Μαΐου 1812), προσαρτώντας μόνάχα ένα τμήμα της Μολδαβίας μέχρι τον Προύθο και τις εκβολές του Δούναβη στη Μαύρη Θάλασσα⁶³. Στο Συνέδριο της Βιέννης δεν συζητήθηκαν βουλκανικά θέματα⁶⁴. Η ακεραιότητα της Οθωμανικής

62. βλ. L.S.Stavrianos, *Balkan Federation. A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times*, Archon Books, Hamden-Connecticut 1964, σ. 39-40.

63. Άλλοι όροι της συνθήκης ειρήνης του Βουκουρεστίου ήταν η χορήγηση αμνηστίας στους σέρβους επαναστάτες, η καταστροφή όλων των οχυρών που ανήγειραν οι Σέρβοι στη διάρκεια του πολέμου και η παράδοση των άλλων στους Τούρκους, οι Σέρβοι παρέμειναν υπήκοοι του Σουλτάνου και υποχρεούντο στην καταβολή φόρου και τελικά η χορήγηση εσωτερικής αυτοδιοίκησης στους Σέρβους από την Πύλη κατόπιν συμφωνίας. Ουσιαστικά οι Σέρβοι εγκαταλείφθηκαν στο έλεος των Τούρκων. η Βλαχία και η Μολδαβία επανεντάχθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (με σεβασμό ωστόσο των τελευταίων ρωσο-τουρκικών συμφωνιών).

64. Μόνο ο Καποδίστριας, μετά από συνάντηση που είχε με σερβική αντιπροσωπεία, επικεφαλής της οποίας ήταν ο Matija Nenadović, προσπάθησε (ανεπιτυχώς) να κινηήσει το ενδιαφέρον

Αυτοκρατορίας ήταν μια ανταμοιβή προς τον Σουλτάνο για την ουδέτερη στάση του στην εκστρατεία του Ναπολέοντα κατά της Ρωσίας, αλλά και ένας βασικός άξονας της πολιτικής του Metternich (αρχή της νομιμότητας) που ζούσε με το φόβο διάχυσης της κρίσης από την Οθωμανικής Αυτοκρατορία στην όμορη Αυτοκρατορία των Αψβούργων.

Η συνθήκη του Tilsit και η αποχώρηση των Ρώσων από τη Μεσόγειο προκάλεσαν δυσαρέσκεια και απογοήτευση στους Έλληνες που είχαν στηρίξει τόσες ελπίδες για απελευθέρωση στις Μεγάλες Δυνάμεις και ιδίως στη Ρωσία. Οι Έλληνες κατανόησαν ότι η σύγκρουση των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων ήταν η κύρια αιτία της διαιώνισης της οθωμανικής τυραννίας. Ο ανώνυμος συντάκτης της σάτιρας "Ο Ρωσσοαγγλογάλλος", εκφράζοντας τη διάψευση των ελπίδων των Ελλήνων, με ιδιαίτερη ενάργεια και παραστατικότητα διακωμωδεί τη στενόκαρδη πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων της περιόδου 1799-1807.

Άρχισε και η Γαλλία
να κηρύττει ελευθερία
έφθασε στα σύνορά μου
κ' ηύξησε τα βάσανά μου.
Ύβριζε την τυραννία,
μα διψούσε για σολδία.
Η Ρωσσία κ η Αγγλία.
βλέποντάς τους στην Τουρκία,
έτρεξαν να τους εξώσουν,
για να μη με λευθερώσουν.
Τρέχει η μία πληρωμένη
και η άλλη κομψασμένη
τους Αγαθηνούς να σώσουν
και εμέ να θανατώσουν.

Δεν είσθ ' εσείς που λάβατε τόσα μεγάλα φώτα
από τας βίβλους των σοφών, που ταν παιδιά μου πρώτα;
Και αν εσείς δεν είχατε κείνων τας ερμηνείας,

των συνέδρων για το σερβικό ζήτημα. Σχετικά με τα Επτάνησα ο Καποδίστριας αγωνίστηκε για την επαναφορά του συντάγματος του 1803, για μια ουδέτερη και κυρίαρχη Επτάνησια Πολιτεία υπό τη φιλοδοξία της Αγγλίας, Αυστρίας, Γαλλίας και Πρωσσίας με ένταξη στα Επτάνησα και των απέναντι ηπειρωτικών περιοχών (Πάργας, Πρέβεζας, Βόνιτσας και Βουθρωτού). Καθώς η Αγγλία στάθηκε ανένδοτη, ο Καποδίστριας επικέντρωσε την προσοχή του στην καταπολέμηση των αυστριακών διεκδικήσεων επί των Επτανήσων και δέχτηκε την κυριαρχία της Αγγλίας ως "το έλασσον κακό", πιστεύοντας ότι η Αγγλία με τις φιλελεύθερες και συνταγματικές παραδόσεις θα εξασφάλιζε στην πατρίδα του οικονομική άνθιση και πολιτική ελευθερία. Η Αγγλία, όπως είναι γνωστό, άσκησε πολιτική αποικιοκρατίας. Γενικότερα για την ευρωπαϊκή πολιτική του Καποδίστρια βλ. Π.Πετρίδη, *Η ευρωπαϊκή πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια. Θέσεις και προτάσεις για μια προοδευτικότερη τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη 1814-1821*, Αθήνα 1988.

ακόμη ήθελ' ευρίσκεστε δούλοι της αμαθίας.
 Και πάλιν αν με βγάξετε από την τυραννίαν,
 ευθύς αι Μούσαι άζουσιν νέαν φιλοσοφίαν,
 και τότε' εσείς μανθάνετε πολλά, που δεν νοείτε,
 από τα τέκνα μου αυτά, που τώρα τυραννείτε⁶⁵.

Στη διάρκεια της δεύτερης φάσης του ρωσο-τουρκικού πολέμου (1809-1812) δεν ήταν στους Έλληνες τόσο διάχυτος ο ενθουσιασμός όσο παλαιότερα. Ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης που πίστευε στον απελευθερωτικό ρόλο της Ρωσίας, ζώντας μετά το 1809 ως πολιτικός εξόριστος στο Κίεβο, άφησε πολιτική παρακαταθήκη στον γιό του Αλέξανδρο λίγο πριν το θάνατό του το 1816: Οι Έλληνες θα έπρεπε να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις για την απελευθέρωσή τους⁶⁶. Αυτό ήταν το πολιτικό δίδαγμα που αποκόμισαν οι βαλκανικοί λαοί από την εμπειρία τους την θυελλώδη περίοδο των ναπολεόντειων πολέμων. Οι Σέρβοι εξεγέρθηκαν στις 23 Απριλίου του 1815, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν τύχει καμιάς προσυχής τα αιτήματά τους στις αρχές του 1815 στο συνέδριο της Βιέννης. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ουσιαστικά ακολούθησε την παρακαταθήκη του πατέρα του και ο Czapotyski, μετά την κατάπνιξη της πολωνικής εξέγερσης του 1830, βρέθηκε στη δυσάρεστη θέση να ζητήσει την υποστήριξη της Γαλλίας για την πολωνική υπόθεση και να στρωφεί τόσο κατά της Ρωσίας γενικά και όσο και κατά της ρωσικής επιδρομής στο Βαλκάνια ειδικότερα⁶⁷.

65. βλ. Κ.Θ.Δημαρά, *Ο Ρωσοαγγλογάλλος*, κριτική έκδοση με επιλεγόμενα, Αθήνα 1990, σ. 25. Ανεξάρτητα από την επίσημη πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων οι φιλελεύθεροι κύκλοι στη Δυτική Ευρώπη και τη Ρωσία με συμπάθεια έβλεπαν τους απελευθερωτικούς αγώνες των βαλκανικών λαών. Στη Ρωσία για παράδειγμα το περιοδικό Vestnik Entory έγραφε στις αρχές του 1808 για τους Έλληνες "...Και τώρα οι Έλληνες, αφού αποτινάξουν τον ταπεινωτικό οθωμανικό ζυγό, δοκιμασμένοι, ανανεωμένοι, πρέπει να συγκαταλεχθούν μεταξύ των φωτισμένων εθνών της Ευρώπης σαν νέος και φρέσκος λαός, γεμάτος με φυσικές και ηθικές δυνάμεις... Η επίδραση που μπορεί να έχει στην Ελλάδα μια νέα, ουμανιστική και φωτισμένη διοίκηση, είναι απερίγραπτη. Φυσικά η Ελλάδα ποτέ δεν θα μπορέσει να παίξει ένα τόσο σημαντικό ρόλο μεταξύ των φωτισμένων λαών της Ευρώπης, όπως έπαιξε στο παρελθόν, όμως, πιθανόν, θα λάβει μια σημαντική θέση ανάμεσά τους και σύντομα θα τους φθάσει στην παιδεία και τη διαφώτιση. Ας υπάρχει κυβερνήτης στην Ελλάδα, ενθουσιασμένος με αγάπη προς την ανθρωπότητα και τα υψηλά ιδανικά, δόστε στους Έλληνες σύνταγμα που να ανταποκρίνεται στο χαρακτήρα τους και η Ελλάδα σαν Φοίνικας θα αναστηθεί από τη στάχτη... Σύντομα θα ακούσουμε για τη Σπάρτη και την Αθήνα... οι σημερινοί Μανιάτες θα ανασυστήσουν το θάύμα της Πολιτείας των Λακεδαιμονίων. Η αγαθοεργός παλιγγενεσία της Ελλάδας θα δοξάσει το νέο αιώνα..." βλ. I.S. Dostjan, *Russkaja obščestvennaja mys' i balkanskije narody. Ot Radščeva do dekabristov*, Μόσχα 1980, σ.127. Πολλοί ρώσοι διανοούμενοι είχαν επίσης προτείνει σχέδια ίδρυσης βαλκανικών κρατών, όπως για παράδειγμα ο V.Malinovskij που οραματιζόταν την ίδρυση ελληνικού κράτους με πυρήνα την Ήπειρο, την Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου, ρουμανικού κράτους (Βλαχία, Μολδαβία, Τρανσυλβανία), κράτος σλαβο-ρωσικού λαού (Σέρβοι, Βούλγαροι, Κροάτες, Βόσνιοι, Δαλματίνοι) κλπ. βλ. I.S.Dostjan, *Russkaja obščestvennaja...*, σ. 62.

66. βλ. V.I.Mischeva-P.Zavitsanos, ό.π., σ. 118.

67. Για την αντιρωσική δράση πολωνών φυγάδων στα Βαλκάνια κατά την περίοδο 1830-1848 βλ. το συλλογικό έργο *Meždunarodnye Otnošenija na Balkanach 1830-1856 gg.* (επιμέλεια έκδοσης V.N.Vinogradov), Μόσχα 1990, σ. 48-56.